

Cyflwr Bywyd Gwyllt yn Sir Benfro

Diweddariad: Ebrill 2016

Adroddiad a luniwyd gan Ant Rogers, Swyddog Gweithredu Bioamrywiaeth

Llun: Trevor Theobald

Llun: David Harries

Llun: Trevor Theobald

Llun: Kite Ecology

Diweddariad ar statws a thueddiadau cyfredol y 23 o gynefinoedd a rhywogaethau a nodir yn adroddiad Cyflwr Bywyd Gwyllt yn Sir Benfro (2011). Amlygir materion arwyddocaol.

Cynnwys

Crynodeb Gweithredol.....	3
1.0 Cyflwyniad.....	4
2.0 Asesiad o Gynnydd.....	5
2.1 Rhostir.....	5
2.2 Mursen y de.....	6
2.3 Crafanc trillob.....	7
2.4 Pyllau a llynnoedd.....	8
2.5 Afonydd, ffrydiau a ffosydd.....	8
2.6 Dyfrgwn.....	10
2.7 Cloddiau.....	10
2.8 Ystlumod.....	11
2.9 Coetir Derw.....	12
2.10 Pathew cyll.....	12
2.11 Ymylon Tir Âr.....	13
2.12 Adar Tir Fferm.....	14
2.13 Glaswelltir.....	16
2.14 Brith y Gors.....	17
2.15 Ffyngau Glaswelltir.....	18
2.16 Cudyll Coch.....	19
2.17 Clogwyni a llethrau arfordirol.....	20
2.18 Brân goesgoch.....	21
2.19 Adar Gwlyptir.....	22
2.20 Fflatiau llaid.....	24
2.21 Wystrys brodorol.....	25
2.22 Môr-wyntyll pinc.....	26
2.23 Morlo llwyd yr Iwerydd.....	27
3.0 Canlyniadau a thrafodaeth.....	28
4.0 Casgliad.....	30
5.0 Argymhellion.....	30
6.0 Cydnabyddiaeth.....	31

Crynodeb Gweithredol

Asesir pedair ar ddeg o rywogaethau (neu grwpiau o rywogaethau) a naw cynefin (neu grwpiau o gynefinoedd) am eu cyflwr presennol a thuedd tebygol dros y pum mlynedd diwethaf yn Sir Benfro

Er y cafwyd rhai llwyddiannau, a bod rhai nodweddion yn gwella erbyn hyn, mae'r mwyafrif o'r nodweddion a aseswyd mewn cyflwr gwael neu gymedrol ac mae'r duedd gyffredinol yn dal i ddirywio. Mae asesiad cywir yn cael ei rwystro gan brinder data hirdymor, cadarn. Os yw Sir Benfro am chwarae'i rhan wrth geisio cyflawni ymrwymadau rhyngwladol y DU ar atal colli bioamrywiaeth a gwyrddroi'r dirywiad, bydd angen hyd yn oed rhagor o ymrwymiad parhaus i, a mwy o fuddsoddiad mewn, prosiectau cadwraeth tymor hir a rhaglenni monitro.

Mae'r nodweddion a aseswyd sydd mewn cyflwr da neu'n gwella i gyd wedi bod yn destun ymdrechion cadwraeth barhaus.

Tabl 1: Crynodeb o Aseidiadau Cyflwr a Thuedd

Nodwedd	Cyflwr	Tuedd
Rhostir	Gwael	Diffyg Data
Mursen y de	Gwael	Dirywio
Crafanc trillob	Cymedrol	Sefydlog
Pyllau a llynnoedd	Cymedrol	Gwella
Afonydd, ffrydiau a ffosydd	Cymedrol	Gwella
Dyfrgwn	Da	Sefydlog
Cloddiau	Diffyg Data	Sefydlog
Ystumod	Cymedrol	Sefydlog
Coetir derw	Cymedrol	Gwella
Pathew cyll	Diffyg Data	Diffyg Data
Ymylon tir âr	Diffyg Data	Dirywio
Adar tir fferm	Gwael	Dirywio
Glaswelltir	Diffyg Data	Dirywio
Brith y gors	Gwael	Dirywio
Ffyngau glaswelltir	Da	Sefydlog
Cudyll coch	Cymedrol	Diffyg Data
Clogwyni a llethrau arfordirol	Cymedrol	Gwella
Brân goesgoch	Cymedrol	Sefydlog
Adar Gwlyptir	Cymedrol	Sefydlog
Fflatiau llaid	Gwael	Sefydlog
Wystrys brodorol	Gwael	Dirywio
Môr-wyntyll pinc	Cymedrol	Dirywio
Morlo llwyd	Da	Gwella

1.0 Cyflwyniad

Bwrriedir yr adroddiad hwn fel diweddariad i adroddiad 2011 Cyflwr Bywyd Gwylt yn Sir Benfro¹, a dylid eu darllen ar y cyd. Fe'i cynhyrchir mewn ymgynghoriad â gweithwyr cadwraeth proffesiynol perthnasol gan ddefnyddio'r wybodaeth orau sydd ar gael, ynghyd â gwybodaeth leol. Mewn rhai achosion, nid oes digon o ddata i asesu newidiadau dros y pum mlynedd diwethaf. Yn yr achosion hyn, gwelir y term 'diffyg data' a bydd angen gwaith ymchwil er mwyn mynd i'r afael â'r bylchau yn y wybodaeth.

Ers cyhoeddi'r adroddiad Cyflwr Bywyd Gwylt gwreiddiol yn 2011, bu newidiadau sylweddol yn llywodraethiant cadwraeth natur a rheoleiddiad amgylcheddol yng Nghymru. Mae swyddogaethau'r cyn Gyngor Cefn Gwlad Cymru (CCGC), Asiantaeth yr Amgylchedd Cymru (AAC) a Chomisiwn Coedwigaeth Cymru (CCC) wedi'u cyfuno mewn un sefydliad newydd - Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC). Dylai cyfeiriadau at y sefydliadau blaenorol yn adroddiad 2011 gael eu disodli gan CNC².

Mae newidiadau deddfwriaethol diweddar yng Nghymru yn cynnwys mabwysiadu Bil Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) a Bil yr Amgylchedd (Cymru). Gyda'i gilydd, mae'r offerynnau statudol hyn yn ceisio ymgorffori cynaliadwyedd a rheoli adnoddau naturiol er budd yr amgylchedd, yr economi a'r gymdeithas i gyrrff cyhoeddus yng Nghymru. Mae'r cyn-ddyletswydd ar gyrrff cyhoeddus i 'ystyried bioamrywiaeth' wrth arfer eu swyddogaethau wedi'i gryfhau yn Neddf yr Amgylchedd (Cymru) gyda dyletswydd gwydnwch bioamrywiaeth ac ecosystemau i 'geisio cynnal a gwella bioamrywiaeth' a' hyrwyddo cydnerthedd ecosystemau'. O dan y Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, mae'n ofynnol i bob corff cyhoeddus brofi'u camau gweithredu yn erbyn pum egwyddor datblygu cynaliadwy.

Disodlwyd Gwarchodfa Natur Forol Ynys Sgomer yn 2015 gan Barth Cadwraeth Morol Sgomer (PCM). Mae rhagor o wybodaeth am y PCM ar gael yma:

<https://naturalresources.wales/conservation-biodiversity-and-wildlife/find-protected-areas-of-land-and-seas/skomer-marine-conservation-zone/?lang=cy>

Mae llawer o'r rhywogaethau a'r cynefinoedd a ystyrir isod yn cael eu cynnwys yn y Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth Lleol (CGBLI), sy'n gosod polisi a blaenoriaethau cenedlaethol mewn cyd-destun lleol fel canllaw i bartneriaid cadwraeth wrth iddynt lunio prosiectau cadwraeth a chynlluniau rheoli safle. Gellir gweld y Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth Lleol yma:

http://www.pembrokeshire.gov.uk/content.asp?nav=1626,109,135&parent_directory_id=646&id=19158&language=CYM

---

¹ Ar gael i'w lawrlwytho yma:

http://www.pembrokeshire.gov.uk/content.asp?nav=1626,109,135&parent_directory_id=646&id=22546&language=CYM

² Efallai na fydd y dolenni i'r cyn sefydliadau a nodwyd yn adroddiad 2011 yn gweithio erbyn hyn. Mae gwefan CNC ar gael yma: <https://naturalresources.wales/?lang=cy>

2.0 Asesiad o Gynnydd

Mae asesiad o gynnydd y pum mlynedd diwethaf yn ystyried y cyflwr presennol a'r tuedd debygol ar gyfer y nodwedd cadwraeth dan sylw. Dangosir hyn fel graffeg 'goleuadau traffig' gyda'r cyflwr yn cael ei nodi fel da, cymedrol neu wael a'r tuedd fel gwella, sefydlog neu ddirywio. Sylwch, pan fo cyflwr yn cael ei raddio fel 'da', mae tuedd o 'sefydlog' yn dderbyniol gan efallai mai ychydig o le sydd i wella. Lle mae'r cyflwr yn cael ei asesu fel 'gwael' yna mae tuedd o 'sefydlog' yn is-optimaid. Felly, mae'n rhaid bod yn ofalus wrth ddehongli'r canlyniadau.

Roedd yr adroddiad gwreiddiol yn aml yn darparu testun naratif ar gyfer y nodweddion cadwraeth dan sylw ond nid oedd bob amser yn asesu statws a thueddiadau'n uniongyrchol. Felly, ni fydd yn bosibl cymharu'n uniongyrchol statws a thueddiadau dros y pum mlynedd diwethaf, ond gall yr adroddiad hwn osod gwaelodlin ar gyfer diweddariadau'r dyfodol. Dylid nodi y gwnaethpwyd yr asesiadau ar hyd a lled y sir. Efallai bod y cyflwr a'r tueddiadau'n amrywio o safle i safle.

Gwneir yr asesiadau gan ddefnyddio'r data gorau sydd ar gael, wedi'i ddehongli gan arbenigwyr lleol ar gyfer y nodwedd dan sylw. Pan fo setiau data cadarn yn bodoli, cânt eu nodi mewn troednodiadau er budd adroddiadau'r dyfodol. Pan fo'r data'n annigonol ar gyfer asesiad cadarn, ond mae 'dyfaliad gorau' yn bosibl trwy ddefnyddio gwybodaeth leol, caiff hyn ei nodi yn y testun. Lle nad oedd asesiadau o'r fath yn bosibl, gwelir 'diffyg data' yn y tabl. Rhestrir yr asesiadau unigol isod:

2.1 Rhostir

Dengys data monitro cyflwr cynefin Ardal Cadwraeth Arbennig Tyddewi (ACA) ac Ardal Cadwraeth Arbennig Tir Comin Gogledd-orllewin Sir Benfro bod cyflwr rhostir arfordirol ac iseldir mewn rhannau o'r ddau safle hyn yn dal i beri pryder difrifol. Y brif broblem sy'n dal i effeithio ar gyflwr ffafriol y cynefin hwn yw diffyg pori. Ym Mryniau'r Preseli a Charn Ingli, defaid sy'n pori bron yn gyfan gwbl, ac nid oes yr amrywiaeth llawn o gynefinoedd a rhywogaethau a fu gynt ar y safleoedd hyn. Felly mae angen amrywio'r pori, gan ychwanegu mwy o stoc trwm. Mae angen ymdrin â materion rheoli gwartheg er mwyn helpu i fynd i'r afael â'r mater hwn (e.e. TB).

Credir bod pili pala Brith y Gors, rhywogaeth sy'n ddibynnol ar amgylchiadau pori ffafriol ACA Tir Comin Gogledd-orllewin Sir Benfro, yn awr wedi diflannu o benrhyn Tyddewi. O ganlyniad i esgeulustod, mae tiroedd comin mewndirol bychain ar draws Sir Benfro yn cael eu gorchuddio ag eithin a phrysgwydd helyg. Mae goruchafiaeth gynyddol eithin yn fygythiad parhaus i rostiroedd agored, arfordirol sy'n gyfoethog o rywogaethau, ond nid oes digon o ddata i fesur union faint a chyfradd y newid.

Mae bygythiadau eraill sy'n effeithio ar statws y cynefin hwn yn cynnwys maetholion pridd (yn enwedig dŵr ffo o gaeau cyfagos), dympio gwastraff yn anghyfreithlon (yn aml yn gysylltiedig gydag ardaloedd o Dir Comin) ac, ar rostir arfordirol agored, amodau hinsoddol eithafol sy'n dylanwadu ar gyfraddau erydiad a thwf llystyfiant. Nid oes digon o ddata i fesur maint na chyfradd newid y dylanwadau hyn.

Fodd bynnag, mae safleoedd newydd sy'n cael eu rheoli trwy brosiectau rhostir gweithredol, gan gynnwys prosiect 'Ffermio Rhostiroedd Gogledd-orllewin Sir

Benfro', yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol. Mae Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro hefyd yn darparu cymorth ymarferol ar gyfer torri a llosgi ar sawl comin rhostir ym mynyddoedd y Preseli ac ar yr arfordir.

Gweler y Cynllun Gweithredu Cynefin ar gyfer rhostiroad yma:

<http://ukbars.defra.gov.uk/project/show/36386>

Cyflwr	Tuedd
	Diffyg Data
Gwael	

2.2 Mursen y de

Yn ACA Preseli mae'r crynodiad mwyaf o boblogaethau presennol Mursen y de (*Coenagrion mercuriale*) yn Sir Benfro a dyma brif gadarnle'r rhywogaeth yn y Sir. Diflannodd poblogaethau helaeth gogledd-orllewin sir Benfro yn y 1990au.

Amcangyfrifwyd maint y boblogaeth mewn rhai safleoedd yn 1989. Roedd miloedd o Fursennod y de yn Waun Fawr (Cas-mael) a Brynberian, cannoedd ym Mhont Clegyr, Glynsaithmaen, Corscewgyil, Gors Fawr a Waun Isaf, a degau o unigolion yn Ffynnon Clegyr, Waun Maes a Waun Llwyd. Yn 2002, dywedwyd bod nifer o'r nythfeydd o Fursennod y de oedd ar ôl yng ngogledd-ddwyrain Sir Benfro yn fregus (Coker, 2002). Yng Nghynllun Gweithredu Bioamrywiaeth Lleol (CGBLI) Sir Benfro, 2004 dywedwyd fel hyn am boblogaethau Mursennod y de Sir Benfro: 'mae'r unig boblogaeth ffyniannus o gwmpas Mynydd y Preseli. Mae miloedd o unigolion yn dal i hedfan yma yn yr haf. Gwelir poblogaeth lai ond digon iachus yn y Waun Fawr (Cas-mael) ac mae poblogaethau bychain iawn yng Ngharningli and Chas-lai. Ar fynyddoedd y Preseli, mae nifer o boblogaethau ar y tiroedd comin i'r gogledd ac i'r gorllewin o'r B4329 i ben dwyreiniol a mynyddoedd ac yn y de o gwmpas Mynachlogddu'. Ymddengys fod poblogaeth y Preseli yn dirywio ac mewn llawer o achosion yn glynu wrth ddarnau olaf o gynefin addas, er nad yw'n ddelfrydol (sylwadau personol Stephen Coker, Jon Hudson).

Tra bod monitro ACA Preseli yn dangos ei fod mewn cyflwr ffafriol, yn fwy na thebyg, mae pryderon difrifol yn parhau ynglŷn â'r rhagolygon tymor hir ar gyfer y rhywogaeth Mursen y de. Mewn llawer o safleoedd mae cynefinoedd addas yn tyfu'n wyllt ac yn cael eu colli. Gweler y Cynllun Gweithredu Rhywogaeth a ddiweddarwyd ar gyfer y rhywogaeth hon, lle y manylir ar brosiectau adfer cynefin diweddar: <http://ukbars.defra.gov.uk/project/show/36404>. Fodd bynnag, ar bob safle, mae angen cyfundrefnau pori mwy amrywiol a thrwm (yn ymwneud â niferoedd priodol o dda byw trwm gan gynnwys ceffylau, merlod a / neu wartheg yn ogystal â defaid) i gynnal cynefin Mursen y de mewn cyflwr ffafriol. Heb sefydlu trefn bori gymysg o'r

fath, bydd cynefinoedd yn dirywio'n gyflym ac ni ellir ystyried 'statws cadwraeth' y rhywogaeth yn un ffafriol.

Cyflwr	Tuedd
Gwael	Dirywio

2.3 Crafacn trillob

Mae'r Crafacn trillob (*Ranunculus tripartitus*) yn blanhigyn sydd i'w weld mewn pyllau byrhoedlog, tymhorol, yn enwedig mewn mannau cyfyng, megis ger giatiau, ble mae'r tir wedi'i sathru gan anifeiliaid pori. Felly mae sicrhau bod stoc trwm addas yn pori ac, weithiau, greu pwyntiau cyfyng artiffisial, yn angenrheidiol er mwyn sicrhau cynefinoedd addas ar gyfer y rhywogaeth. Mae rheoli priodol wedi parhau yn y mwyafrif o'r safleoedd gwybyddus. Mae poblogaeth sylweddol yn dal i fod yn Sir Benfro, ardal sy'n cael ei hystyried yn gadarnle Cymru a'r DU ar gyfer y rhywogaeth hon sydd ar Restr Goch Prydain Fawr o Rywogaethau Dan Fygythiad.

Mae tanburi, sydd wedi'i waethygu gan ewtroffeiddio, wedi achosi dirywiad / colledion mewn ychydig o safleoedd gwybyddus, ond mae'r crafacn trillob yn dal i dyfu yn y mwyaf o'r safleoedd. Ar y cyfan, mae tuedd poblogaeth Sir Benfro'n sefydlog, a hynny oherwydd ymdrechion cadwraeth natur sylweddol i reoli'r safleoedd drwy bori a thorri. Petai'r adnoddau ar gyfer gweithgaredd o'r fath, sy'n cael ei yrru gan gadwraeth natur, yn cael ei dynnu'n ôl, byddai dirywiad cyflym o boblogaethau *Ranunculus tripartitus* yn Sir Benfro o fewn dwy i dair blynedd.

Mae bygythiadau sy'n ymddangos yn gynyddol bwysig i'r rhywogaeth hon, ac na chafodd eu nodi yn adroddiad 2011 yn cynnwys lledaeniad Rhywogaethau Ymledol Anffrodorol (INNS) megis corchwyn Seland Newydd, *Crassula helmsii* ac ewtroffeiddio (cyfoethogi â maetholion) dŵr tir a dŵr wyneb. Mae'n parhau i fod yn arbennig o bwysig i osgoi mewnlenni unrhyw draciau rhostir garw neu fannau cyfyng gyda gro neu ddeunydd arall.

Mae arolygon wedi parhau ers 2011. Comisiynodd y Freshwater Habitats Trust arolwg ym mis Chwefror 2015³. Er nas ymwelwyd â nifer o safleoedd, gan gynnwys rhai â phoblogaethau mawr, mae argymhellion rheoli safleoedd ardderchog yn yr adroddiad. Os cânt eu gweithredu, bydd y rhain yn helpu i gynnal poblogaeth Sir Benfro.

Cyflwr	Tuedd
Cymedrol	Sefydlog

³ Mae adroddiad yr arolwg (Sutton, 2015) ar gael i'w lawrlwytho yma: http://wyndrushwild.co.uk/wp-content/uploads/2015/02/MSE_Ranunculus-tripartitus-summary-report-of-survey-2015.pdf

2.4 Pyllau a llynnoedd

Ledled Sir Benfro mae cannoedd o gyrff dŵr bach sy'n hanfodol ar gyfer rhai o'r rhywogaethau arbenigol, sy'n peri pryder cadwraethol. Mae nifer o lynnoedd o waith dyn hefyd yn Sir Benfro megis Westfield Pill a Phyllau Lili Bosherton, sydd ill dau yn bwysig iawn i fywyd gwylt. Yn ogystal â'r rhain, mae llynnoedd eraill a wnaed gan ddyn, gan gynnwys Llys-y-frân, Rosebush a Phwll Melin Penfro yn cynnal amrywiaeth o rywogaethau.

Yn 2008 dynodwyd Llynnoedd Bosherton yn Barth Perygl Nitradau dan y Gyfarwyddeb Nitradau. Mae Cyfarwyddeb Nitradau'r UE (91/676 / EEC) yn ceisio lleihau llygredd dŵr a achosir gan nitradau o ffynonellau amaethyddol ac atal llygredd pellach. Mae'r Gyfarwyddeb Nitradau yn rhan annatod o'r Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr (CFfD)⁴ ac mae'n un o'r offerynnau allweddol wrth geisio diogelu dyfroedd rhag effeithiau amaethyddol. Ni fu unrhyw dueddiadau mesuradwy o ran lefelau maetholion yn ystod y cyfnod dan sylw. Cafwyd gwelliannau i'r system ddraenio, dan nawdd Cronfa Natur Llywodraeth Cymru yn 2015, fel rhan brosiect a arweiniwyd gan yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol.

Mae Llys-y-frân wedi tueddu i ddioddef o dyfiant algae glas-gwyrdd yn y blynyddoedd diwethaf. Mae Cyfoeth Naturiol Cymru yn gweithio gyda Dŵr Cymru i ddatblygu dulliau, ar lefel dalgylch, o wella rheoli tir.

Bygythiad sylweddol i gyflwr pyllau a llynnoedd yw tyfiant INNS megis *Crassula helmsii* (corchwyn Seland Newydd). Mae *Crassula* yn broblem arbennig o ddirifol ar rai safleoedd a warchodir yn ardal Tyddewi. Gweler Gynllun Gweithredu Rhywogaethau Ymledol Anffrodorol Sir Benfro yma:

<http://ukbars.defra.gov.uk/project/show/37479>

Gweler y Cynllun Gweithredu Cynefin Dŵr Croyw yma:

<http://ukbars.defra.gov.uk/project/show/36389>

Cyflwr	Tuedd
	Gwella
Cymedrol	

2.5 Afonydd, ffrydiau a ffosydd

Mae 144 o nentydd, afonydd a llynnoedd unigol ar draws Sir Benfro sy'n ffurfio rhwydweithiau dalgylch mwy. Mae'r rhain yn cynnwys Dwyrain a Gorllewin y Cleddau, Nyfer, Gwaun, Solfach, Alun a Ritec. Mae rhannau o afonydd Teifi a Thaf hefyd o fewn ffiniau'r Sir.

⁴ Mae mwy o wybodaeth am y Gyfarwyddeb Fframwaith Dŵr ar gael yma: http://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/index_en.html

Mae'r Gyfarwydddeb Fframwaith Dŵr (CFfD) yn gosod safonau ecolegol a chemegol ar gyfer ansawdd dŵr; rhaid i bob corff o ddŵr fod â statws da erbyn 2021⁵. Mae rhywogaethau allweddol o fewn y system afon yn cael eu monitro ac mae hynny'n helpu i roi syniad o iechyd yr afon, er enghraifft, mae Cyfoeth Naturiol Cymru wedi bod yn monitro eogiaid a brithyll ifanc yn afonydd y Cleddau a'r Nyfer ers 1984⁶. Fodd bynnag, mae angen mynd i'r afael â nifer faterion sylweddol er mwyn cyrraedd targed 2021.

Mae bygythiadau sy'n effeithio ar ansawdd biolegol a chemegol y cyrff dŵr hyn yn cynnwys:

- Aflonyddu ar bridd mewn, neu yn agos at gyrff dŵr a hynny'n cynyddu'r gwaddod yn y dŵr.
- Ffynonellau cyfoethogiad gan faetholion megis defnydd amaethyddol a thrin carthion.
- Tyfiant algaid.
- Cystadleuaeth gan rywogaethau ymledol fel Llysiau'r dial, Briweg y Gors Awstralia a'r Ffromlys Chwarennog.
- Tynnu dŵr a gostwng lefelau dŵr daear.
- Gwaith afon, heb ei awdurdodi yn achosi difrod i ardaloedd cadwraeth ac yn achosi perygl o gynnydd mewn llifogydd.

Mae cynlluniau grantiau yn Sir Benfro wedi rhoi cymorth a chyngor sydd wedi arwain at wella a gwarchod afonydd y Sir. Mae manau silio ar gyfer eogiaid ar y Cleddau Wen hefyd wedi'u gwella.

Mae CNC a sefydliadau partneraethol yn gweithredu amrywiaeth o fesurau i wella ein hafonydd, nentydd, llynnoedd a'n dŵr daear yn Sir Benfro. Mae'r rhain yn cynnwys prosiectau arolwg dalgylch sy'n gweithio gyda'r gymuned amaethyddol a Dŵr Cymru, ymateb i ddigwyddiadau o lygru, a prosiectau ymgynghori ar gynllunio ar gyfer datblygu ac adfywio cynefinoedd. Mae Gweinidogion Llywodraeth Cymru yn ystyried dynodiad Parth Perygl Nitradau ar gyfer dalgylch yr afonydd sy'n llifo i ran uchaf Dyffordd Aberdaugleddau. Byddai angen i ffermydd gyfyngu ar faint o faetholion a roddir ar y caeau a sicrhau bod digon o le i storio elifiant fferm dros y gaeaf er mwyn cyfyngu ar ffo maetholion i nentydd ac afonydd.

Cymryd Rhan

- Rhowch wybod am unrhyw achosion o lygredd i CNC ar 0800 807060.
- Gofynnwch am gyngor gan CNC neu Gyngor Sir Penfro cyn ymgymryd â gwaith mewn, neu ger afon.
- Ceisiwch osgoi aflonyddu ar ardaloedd o chwyn ymledol; ceisiwch gyngor ar sut i'w reoli ger y cwrs dŵr.

---

⁵ Cynllun Rheoli Basn Afon Gorllewin Cymru, Cyfoeth Naturiol Cymru, Rhagfyr 2015

⁶ Asiantaeth yr Amgylchedd Cymru (2008), Biological quality - an indicator of overall health of rivers: Asiantaeth yr Amgylchedd Cymru (2010), South West Wales Juvenile Salmonid Monitoring Programme, Annual Report.

Gellir cael rhagor o wybodaeth yma:

<http://waterwatchwales.naturalresourceswales.gov.uk/cy/>

Gweler y Cynllun Gweithredu Cynefin Dŵr Croyw yma:

<http://ukbars.defra.gov.uk/project/show/36389>

Cyflwr	Tuedd
	Gwella
Cymedrol	

2.6 Dyfrgwn

Mae dosbarthiad y dyfrgi (*Lutra lutra*) wedi ehangu yn Sir Benfro dros y blynyddoedd diwethaf. Dengys ffigurau'r Arolwg Dyfrgwn yng Nghymru gynnydd, yn y gyfran o safleoedd a arolygwyd, lle gwelwyd arwyddion o ddyfrgwn yn nalgylch y Cleddau o 54% yn 1984 i 97% yn 2002 a 2009. Mae dyfrgwn i'w canfod ar y mwyafrif helaeth o brif afonydd a llednentydd holl ddalgylchoedd afonydd Sir Benfro. Dengys monitro ACA yr Arfordir yn 2012 bod dyfrgwn yn weithredol ar hyd arfordir Sir Benfro. Maent hefyd wedi'u cofnodi yn defnyddio rhai o'r ynysydd. Mae'r cynnydd yn ardaloedd y dyfrgi yn Sir Benfro wedi bod yng nghyfeirioedd afonydd sydd wedi'u haddasu'n fawr mewn llawer o ardaloedd iseldirol. Mae parhad yn adferiad y dyfrgi drwy Gymru ben baladr ond mae dyfrgwn i'w cael mewn canran arbennig o uchel o safleoedd yng Ngorllewin Cymru. Mae nifer y dyfrgwn yn naturiol isel ar systemau afonydd gan eu bod ar ben y gadwyn fwyd. Mae gan unigolion ardaloedd cynefin eang iawn.

Mae yna nifer o fygythiadau i boblogaethau dyfrgwn, gan gynnwys colli neu ddarnio cynefinoedd, ansawdd dŵr a chael eu lladd ar y ffyrdd. Mae safleoedd magu yn arbennig o agored i niwed oherwydd newidiadau mewn defnydd tir sy'n arwain at gollu cynefinoedd neu darfu cynyddol, megis dwysáu amaethyddol neu mwy o ddefnydd hamdden o ardaloedd a fu'n dawel yn y gorffennol.

Adolygwyd Cynllun Gweithredu Rhywogaeth y dyfrgi yn 2015 ac mae'n cynnwys mwy o fanylion ar gadwraeth y rhywogaeth hon. Gweler yma:

<http://ukbars.defra.gov.uk/project/show/36401>

Cyflwr	Tuedd
Da	
	Sefydlog

2.7 Cloddiau

At ddibenion yr adroddiad hwn, caiff cloddiau eu hystyried fel uned weithredol gyda'u hymylon a'u gwrychoedd cysylltiedig lle maent yn bresennol. Ceir amrywiad mawr o ran ffurf ar draws y Sir, o laswelltir calchfaen gyda waliau cerrig sychion yn y De, i fanciau o bridd a cherrig heb unrhyw ymyl ac fel arfer gyda gwrych cyfoethog o ddraenen wen, neu ddraenen ddu ar ei ben, yn y gogledd. Mae gwerth

bioamrywiaeth cloddiau'n aml yn cael ei ddwysáu gan eu gwerth fel nodwedd gysylltiol yn y tirwedd ehangach ac mae eu gwerth fel rhan o gymeriad y tirwedd lleol hefyd yn arwyddocaol.

Lle mae rheoli cadarnhaol (e.e. drwy newid amlder a lled y torri gwair ar ymylon ffyrdd a chodi ymwybyddiaeth chontractwyr torri gwair lleol) bu gwelliannau yng ngallu blodau'r gwanwyn i hadu, gan gynyddu bioamrywiaeth blodau. Mae rhywfaint o welliant hefyd wedi bod mewn torri gwrychoedd sy'n gysylltiedig â'r banciau hyn (yn aml ar dir preifat) yn enwedig lle mae'r tiffeddianwyr yn ymwneud â chynlluniau amaeth-amgylcheddol. Fodd bynnag, mae nifer o gloddiau'n dal i fod mewn cyflwr gwael oherwydd amlder a dyfnder ty orri mecanyddol.

Mae'r bygythiadau a nodwyd yn adroddiad 2011 yn parhau i fod, fodd bynnag mae system fwy cadarn ar waith i sicrhau bod y cloddiau'n cael eu hystyried yn ddigonol mewn cynigion datblygu.

Nid oes arolwg cynhwysfawr ledled y Sir i asesu cyflwr neu duedd y nodweddion hyn. Mae'r amrywiaeth hysbys o ran cyflwr a ddisgrifir uchod ynghyd â'r diffyg data, yn gwneud asesiad ystyrion o gyflwr cyffredinol presennol, yn amhosibl. Gwyddys bod colledion ac enillion yng ngraddau ac ansawdd y nodweddion hyn. Tra bo diffyg data clir, credir bod y duedd gyffredinol yn debygol o fod yn sefydlog.

Cyflwr	Tuedd
Diffyg Data	Sefydlog

2.8 Ystlumod

Er nad wyddys i sicrwydd pa mor llewyrchus yw holl rywogaethau ystlumod y Sir, fe ymddengys bod rhai rhywogaethau'n cynyddu tra bod eraill yn dirywio. Yn Sir Benfro, mae niferoedd yr ystlumod pedol lleiaf yn gostwng yn y nythod magu hysbys a byddai'u statws a'u tuedd yn cael eu hasesu fel 'gwael', a 'dirywio'. Ond i'r gwrthwyneb, mae'r boblogaeth fagu o ystlumod pedol mwyaf yn cynyddu a gellir eu dosbarthu fel 'cymedrol', a 'gwella'. Mae'r ddwy rywogaeth yn cael eu monitro'n flynyddol gan Grŵp Ystlumod Sir Benfro a'r canlyniadau'n cael eu hanfon at yr Ymddiriedolaeth Cadwraeth Ystlumod.

Nid yw'r ddau fath o ystlum lleiaf (pipistrelle) mwyaf cyffredin yn cael eu monitro'n systematig yn Sir Benfro, ond mae'r tueddiadau cenedlaethol ar gyfer y rhywogaethau hyn yn dda a sefydlog. Mae rhywogaethau sy'n clwydo o leiaf yn rhannol mewn coed, fel yr ystlum du, yr ystlum hirglust, ystlum *Myotis* a'r ystlum mawr, yn arbennig o anodd i'w monitro gan eu bod symud rhwng mannau clwydo yn aml. Mae diffyg data ar gyfer categorïddio'r rhywogaethau hwn. Yn gyffredinol, dylai ystlumod fel grŵp gael eu hystyried fel 'cymedrol' a 'sefydlog'.

Mae bygythiadau newydd i ystlumod yn cynnwys tyrbinau gwynt (a all darfu ar linellau hedfan ystlumod a hyd yn oed achosi marwolaeth rhywogaethau sy'n hedfan yn uchel) a philenni to sy'n anadlu (gan fod ystlumod yn gallu mynd ynghlwm

ynddynt). Dengys ymchwil newydd fod golau artiffisial mewn ardaloedd a ddefnyddir gan ystlumod i chwilio am fwyd, yn enwedig o gwmpas y dŵr, yn gallu lleihau gweithgarwch ystlumod yn sylweddol.

Gweler y Cynllun Gweithredu Rhywogaeth ar gyfer ystlumod yma:

<http://ukbars.defra.gov.uk/project/show/36394>

Cyflwr	Tuedd
Cymedrol	Sefydlog

2.9 Coetir Derw

Ni fu unrhyw dorri coed gyda chaniatâd heb ail-blannu yn eu lle, yn ystod y pum mlynedd diwethaf. Mae rhywfaint o goetir brodorol newydd yn cael ei blannu dan Glastir Sylfaenol a Glastir Uwch a llawer o geisiadau ar gyfer plannu newydd yn cael eu prosesu ar hyn o bryd. At ei gilydd, mae'r ardal o goetir brodorol yn cynyddu.

Mae llawer o goetir derw Sir Benfro yn awr yn cael ei rheoli'n ffafriol drwy gytundebau rheoli unigol a Glastir Uwch, a rhagor o goetir yn dod i mewn i'r cynllun. Er hynny, mae angen newid dull rheoli neu gyflwyno rheolaeth i rai o'r coetiroedd er mwyn atal colli bioamrywiaeth. Ni fydd y ffigurau ar gyfer Sir Benfro ar gael hyd nes y bydd y rhain wedi'u cwblhau. Fodd bynnag, mae cyflwr cyffredinol y coetir derw yn cael ei asesu fel 'cymedrol' a 'gwella'.

Gweler y Cynllun Gweithredu Cynefin ar gyfer coetir yma:

<http://ukbars.defra.gov.uk/project/show/36390>

Cyflwr	Tuedd
	Gwella
Cymedrol	

2.10 Pathew cyll

Mae poblogaethau newydd o bathewod (*Muscardinus avellanarius*) wedi'u darganfod yn Ne Sir Benfro yn ystod y blynyddoedd diwethaf, er nad oes digon o wybodaeth ar hyn o bryd i fesur pa mor eang y gallant fod, nac os yw'r boblogaeth yn cynyddu neu leihau. Mae gwrychoedd yn debygol o fod yn arbennig o bwysig yn yr ardaloedd hyn, gan mai ychydig o goetir lled-naturiol sydd yn yr ardaloedd hyn o'i gymharu â chadarnleoedd traddodiadol y pathew yn Sir Benfro sef dalgylchoedd Nanhyfer a'r Gwaun. Yn y cadarnleoedd hyn, mae pathewod yn cael eu gwyllo'n rheolaidd gan Ymddiriedolaeth Bywyd Gwyllt De a Gorllewin Cymru (YBGDGC) ac Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro (APCAP). Mae YBGDGC yn cynhyrchu cofnodion o'r rhain yn flynyddol. Fodd bynnag, mae graddfa defnydd blychau nythu'r arolwg yn rhy isel i alluogi i dueddiadau gael eu hasesu'n gywir, er bod tystiolaeth cnau yn dangos presenoldeb parhaus.

At ei gilydd, fe ystyrir bod 'diffyg data' ar gyfer y poblogaethau pathewod. Dylai'r gwaith o ganfod poblogaethau newydd a gwella cysylltiadau rhwng rhai presennol fod yn brif flaenoriaethau.

Gweler y Cynllun Gweithredu Rhywogaeth ar gyfer pathewod yma:

<http://ukbars.defra.gov.uk/project/show/41270>

Cyflwr	Tuedd
Diffyg Data	

2.11 Ymylon Tir Âr

Gall ymylon âr gynnwys ymylon mewnbwn isel ac ymylon braenar ar gyfer fflora âr pwysig, ymylon wedi'u hau â hadau adar gwylltion neu gymysgeddau peillio ac ymylon glaswellt neu 'gloddiau chwilod'. Mae'r ymylon hyn yn cael eu cynnal bron yn gyfan gwbl o fewn cynlluniau amaeth-amgylcheddol ac felly mae monitro'r effaith y ddarpariaeth o weithredu cadwraethol ar y cynefinoedd hyn drwy Glastir yn ddangosydd ystyrion. Mae Glastir hefyd yn cynnig opsiynau cae cyfan ar gyfer rheoli tir âr dwysedd isel, sy'n gwneud y cysyniad o 'ymylon tir âr' ychydig yn gamarweiniol ac felly ystyrir ddarpariaeth 'cynefin âr dwysedd isel' yn ei chyfanrwydd.

Rhwng Arolwg defnydd tir 1933-1949 ac arolwg CCGC 1979-1991 Cam 1, roedd gostyngiad o 54% yn nhir âr Sir Benfro. Digwyddodd y crebachiad hwn yn y mewndir i gryn raddau ac ar y llain arfordirol rhwng Trefdraeth ac Aberteifi. Gall astudiaeth o'r data Cam 1 mwyaf diweddar a gyhoeddwyd yn 2015 ganiatáu dadansoddiad o dueddiadau mwy diweddar yn nhir âr y Sir gan ddangos a yw'r duedd hon yn parhau. Er gwaethaf y gostyngiad, mae adroddiad diweddar gan Plantlife yn dal i gadarnhau statws Sir Benfro fel ardal bwysig i blanhigion tir âr (Important Arable Plant Area - IAPA), gyda phwyslais arbennig ar y priddoedd tywodlyd o gwmpas y llain arfordirol⁷.

Yn 2015 roedd tua 365 hectar o dir yn y Parc Cenedlaethol yn cael ei reoli o dan ryw fath o opsiwn rheoli tir âr dwysedd isel, dim ond tua 5% o gyfanswm yr adnodd tir âr. Dim ond un hectar o'r tir yn y Parc a gofnodwyd yn y dewis gorau ar gyfer fflora âr (ymylon braenar a phentiroedd heb eu chwistrellu) sydd yn destun pryder o ystyried pwysigrwydd y Sir ar gyfer y planhigion hyn. Mae data ar gyfer y sir gyfan yn bodoli ond ni chafwyd gafael arno. Gan ddadansoddi'r wybodaeth a oedd ar gael, mae'n anodd gweld sut y gall y duedd gael ei hasesu fel unrhyw beth ond yn dirywio. Mae hyn yn gyson â'r lleihad a welwyd mewn adar tir fferm (gweler **Adran 2.12**).

Cyflwr	Tuedd
Diffyg Data	
	Dirywio

⁷ Adroddiad ar gael i'w lawrlwytho yma:

http://www.plantlife.org.uk/our_work/conservationprojects/arable_projects/mapping_wales_arable_plants

2.12 Adar Tir Fferm

Mae data o dri atlas tetrad o adar bridio ledled y sir (1984-1988, 2003-07 a 2008-12)⁸ yn darparu cryn dipyn o wybodaeth am ddsbarthiad adar tir amaeth ar draws Sir Benfro. Yn frawychus iawn, mae adroddiad a gyhoeddwyd yn ddiweddar gan Adran yr Amgylchedd, Bwyd a Materion Gwledig (DEFRA) yn dangos bod mynegai adar tir fferm sy'n bridio yn y DU lai na hanner (gostyngiad o 54 y cant) lefel 1970⁹. Mae'r asesiad hwn yn seiliedig ar ddata 19 o ddangosyddion rhywogaeth adar tir fferm o restr DEFRA, wedi'u teilwra i gyd-destun Sir Benfro¹⁰.

Ystyrir y newidiadau yn nosbarthiad y rhywogaethau tir fferm a ddewiswyd (gan ddefnyddio dosbarthiad DEFRA o rywogaethau "arbenigol" a "chyffredinol") yn **Ffigurau 1 a 2**. Er y cafwyd dirywiad yn y rhan fwyaf o'r rhywogaethau a astudiwyd yma, mae'n arbennig o amlwg yn **Ffigur 1** bod naw allan o'r deg rhywogaeth tir fferm "arbenigol" a astudiwyd wedi dangos y gostyngiadau cyffredinol mwyaf ar draws y Sir, gyda darniad parhaus yn eu dosbarthiad magu ar lefel tetrad. Mae'r tueddiadau'n llai amlwg, yn **Ffigur 2**, ar gyfer y rhan fwyaf o "gyffredinolwyr" tir fferm.

Ymhlith yr "arbenigwyr", mae dosbarthiad magu'r ehedydd wedi gostwng i tua hanner yr hyn ydoedd yng nghanol y 1980au, a melyn yr eithin, i ddim ond tua chwarter yr hyn ydoedd bryd hynny. Nid oes fawr o sôn o gwbl erbyn hyn am rywogaethau oedd yn brin o'r blaen (fel y betrisen lwyd, y gornchwiglen a cholfan y mynydd). Mae'n debyg y gellir eu hystyried yn rhywogaethau sydd wedi diflannu'n gyfan gwbl o ran poblogaethau nythu ar "dir fferm nodweddiadol" yn y sir ar hyn o bryd. Y nico yw'r unig un o'r deg "arbenigwr" sydd wedi ehangu ei ddsbarthiad yn Sir Benfro yn ystod y 30 mlynedd diwethaf. Mae'r had-fwytawr hwn wedi ymledu tua'r gogledd ym Mhrydain. Mae diolch am ei oroesiad, yn ôl pob tebyg, i'r gaeafau mwynach a hefyd i fwydydd artiffisial fel hadau nyjer a chalonnau blodyn yr haul sy'n tyfu mewn gerddi, sef lle mae cynnydd mawr yn eu niferoedd wedi'i nodi yn y degawdau diwethaf. (Gweler: <http://www.bto.org/volunteer-surveys/gbw/gardens-wildlife/garden-birds/a-z-garden-birds/goldfinch>).

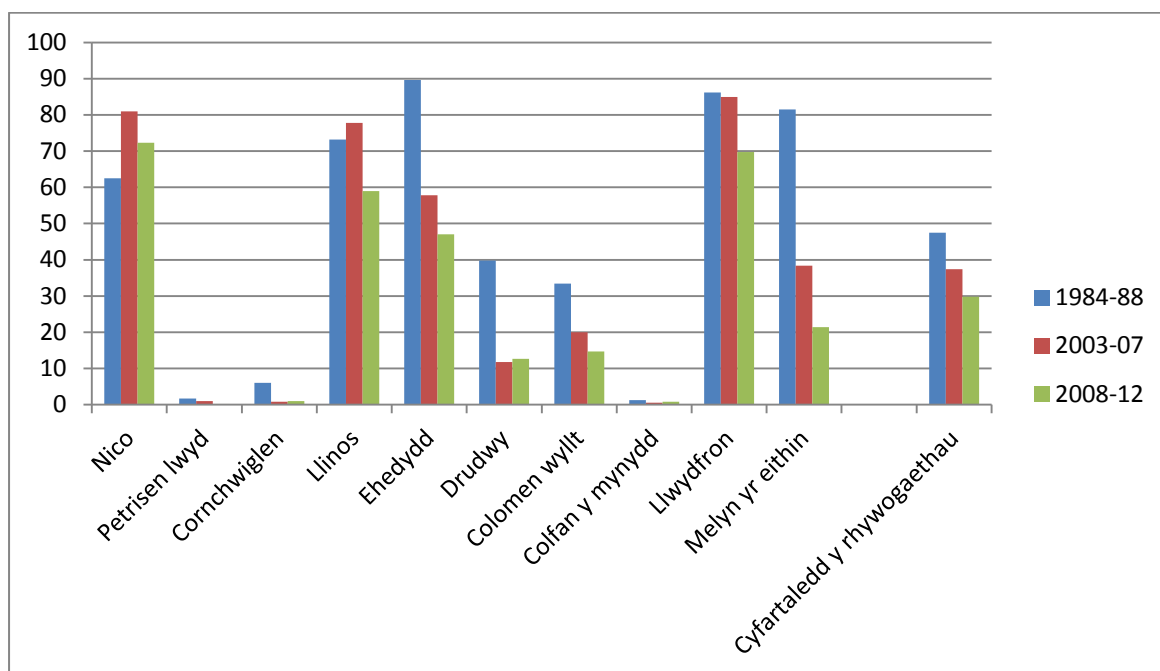
---

⁸ Donovan, J a Rees, G. 1994. Birds of Pembrokeshire (Status and Atlas of Pembrokeshire Birds). Ymddiriedolaeth Bywyd Gwyllt Dyfed; Rees, G. et.al. 2009; Atlas of Breeding Birds in Pembrokeshire 2003-2007. Grŵp Adar Sir Benfro; Breeding Atlas records (2008-12). Data atlas cenedlaethol, heb ei gyhoeddi, gan Grŵp Adar Sir Benfro.

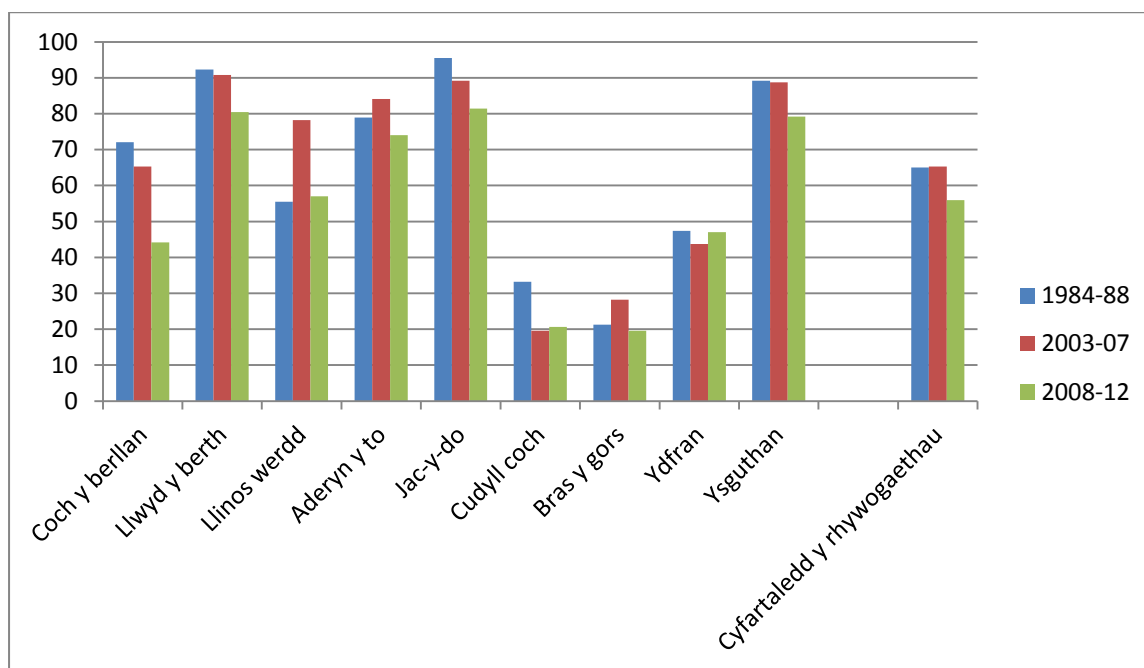
⁹ DEFRA, 2015. Wild Bird Populations in the UK, 1970 TO 2014. Cyhoeddiad Ystadegau Gwladol DEFRA, 29 Hydref, 2015.

¹⁰ 19 rhywogaeth dangosydd adar tir fferm fel a ganlyn: 10 o'r rhywogaethau a nodwyd gan DEFRA fel "arbenigwyr" tir fferm (rhywogaethau sy'n cael eu cyfyngu i, neu'n ddibynnol iawn ar, gynefinoedd tir fferm) ac sy'n nythu, neu sydd wedi nythu, ar dir fferm yn sir Benfro, ers 1970, a chwech rhywogaeth a nodir fel "cyffredinolwyr" tir fferm sy'n nythu yn y Sir. Mae llwyd y berth a choch y berllan wedi'u hychwanegu at restr Sir Benfro o "gyffredinolwyr" tir fferm oherwydd eu cysylltiad â gwrychoedd fferm llawn llwyni'r Sir. Mae aderyn y to hefyd wedi'i gynnwys oherwydd ei gysylltiad ag adeiladau fferm, gwrychoedd aeddfed a thir â.

Ffigur 1: Newidiadau yng % dosbarthiad deg aderyn tir fferm "arbenigol" yn Sir Benfro, o detradau'r Atlas bridio yn ystod y tua 30 blynedd diwethaf (rhywogaethau dangosol DEFRA)

Ffigur 2: Newidiadau yng % dosbarthiad naw aderyn tir fferm "cyffredinol" yn Sir Benfro, o detradau'r Atlas bridio yn ystod y tua 30 blynedd diwethaf (rhywogaethau dangosol DEFRA)

O'r "cyffredinolwyr", fe ymddengys bod gostyngiad mawr wedi bod yn nosbarthiad coch y berllan yn ddiweddar. Mae Llwyd y berth, aderyn y to, y jac-y-do a'r ysguthan hefyd yn ymddangos i fod yn dirywio, ond ddim i'r un graddau, gyda rhywogaethau eraill o bosibl yn cadw'n fwy sefydlog. Cynyddodd dosbarthiad y llinos werdd yn eithaf sylweddol rhwng 1984-1988 a 2003-07, ond mae wedi gostwng eto ers hynny. Gallai'r dirywiad diweddar fod o ganlyniad i bresenoldeb y clefyd *Trichomonosis*

oedd yn newydd i linoisiaid Prydeinig yn 2005. (Gweler: <http://www.bto.org/volunteer-surveys/gbw/gardens-wildlife/garden-birds/disease/trichomonosis>).

Mae nifer o ffactorau yn debygol o fod yn effeithio ar boblogaethau a goroesiad adar tir amaeth, yn enwedig lleihad yn ansawdd a maint y cynefinoedd magu a ffynonellau bwyd cysylltiedig, a hynny dan ddylanwad:

- ffermio llaeth dwys a chynhyrchu silwair (colli cynefinoedd a niwed i safleoedd nythu);
- symudiad oddi wrth ffermio cymysg, gan arwain at ddirywiad mewn sofr gaeaf a thir â'r yn gyffredinol, sy'n cynnal ffynonellau hadau a phryfaid;
- gadael tirddaliadau llai cynhyrchiol yn wag, a thwf yn y defnydd o dir fferm ar gyfer ffermydd ynni solar a allai fod yn ddiffwrwyth;
- rheoli gwrychoedd anffafriol, gan gynnwys colli coed a phrysgwydd;
- addasu adeiladau fferm.

Yn ogystal â'r newidiadau yn y modd mae tir fferm yn cael ei reoli, mae'r Swyddfa Dywydd yn rhagweld tywydd llawer mwy stormus, a gwlypach a allai effeithio'n sylweddol ar lwyddiant magu ac ar y bwyd sydd ar gael, yn enwedig ar gyfer y rhywogaethau hynny sydd â'u poblogaethau eisoes yn isel ac yn dameidiog.

Cyflwr	Tuedd
Gwael	Dirywio

2.13 Glaswelltir

Mae'r term glaswelltir yn cyfeirio at ystod o fathau o gynefinoedd sy'n bodoli o fewn y Sir, gan gynnwys glaswellt y gweunydd a phorfeydd brwyn, glaswelltir niwtral, llawn rhywogaethau a glaswelltiroedd asidaidd, sydd i gyd yn rhan o fosäig y rhostir.

Lle mae'r glaswelltiroedd yn cael rheolaeth gadwraeth gadarnhaol, naill ai ar dir a reolir gan bartneriaid (e.e. maes tanio Castellmartin a Maes Awyr Tyddewi) neu ar dir preifat a reolir drwy gymhellion rheoli cadwraeth fel Cynllun Gwarchod y Parc a Glastir, mae'n llwyddiannus iawn. Mae diwydiant (y sector ynni yn arbennig) wedi gwneud cyfraniad sylweddol at greu a rheoli cynefinoedd glaswelltir newydd ar safleoedd o gwmpas Dyfrffordd Aberdaugleddau. Mae cynnydd sylweddol wedi bod mewn sefydlu gwerth glaswelltiroedd yn y Sir ar gyfer rhywogaethau sydd yn fwy anodd i gynnal arolwg ohonynt, megis ffyngau glaswelltir (gweler isod).

Mae gan Sir Benfro tua 7,400 o hectarau, sef 6% o adnodd glaswelltir iseldir Cymru - ffigwr a gymerwyd o'r arolwg cam 1 sydd yn enwog am fod yn anghywir am laswelltiroedd. Heb fod unrhyw arolygon manwl pellach ar gael, dealltwriaeth wael sydd gennym o ble mae ein hadnodd glaswelltir wedi'i leoli ac ychydig iawn o wybodaeth sydd gennym am ei gyflwr yn y Sir yn ehangach. Mae'r duedd gyffredinol

ar gyfer glaswelltiroedd yn y DU wedi bod ar i lawr o ran ansawdd a maint ac nid oes unrhyw le i gredu bod y sefyllfa'n well na hynny yn Sir Benfro.

Cyflwr	Tuedd
Diffyg Data	
	Dirywio

2.14 Brith y Gors

Mae grŵp Brith y Gors (*Euphydryas aurinia*) Sir Benfro wedi bod yn gweithio gyda Butterfly Conservation i sicrhau bod y rhywogaeth yn cael ei fonitro'n well ar draws y Sir. Mae llawer o safleoedd bellach wedi ffurfioli rhaglenni monitro ac mae gan y ddwy ACA mwyaf pwysig ar gyfer Brith y Gors (ACA yr Arfordir Calchfaen ac ACA Gweunydd Blaencleddau) fapiau o gynefinoedd a phrotocolau monitro yn eu lle. Bydd y wybodaeth hon yn caniatáu gwell asesiad o sefyllfa'r rhywogaeth yn y Sir a bydd yn cyfrannu at fonitro cenedlaethol.

Mae gan bedwar allan o'r pum poblogaeth graidd yn Sir Benfro ddynodiad gwarchodaeth ACA / SoDdGA ac mae gan y rhan fwyaf o safleoedd gynlluniau rheoli yn eu lle. Mewn llawer o safleoedd, fodd bynnag, mae'r lefelau pori'n annigonol i wneud y gorau o faint ac ansawdd y cynefin addas.

Mae poblogaethau Mynachlog-ddu a Threamlod-Cas-mael yn ymddangos i fod yn ffynnu gyda mwy nag erioed yn cael eu cyfri mewn llawer o safleoedd. Castellmartin sydd â'r gwe gyfrifiad uchaf er bod y niferoedd i lawr ar y blynyddoedd blaenorol a bod rhai ardaloedd i'r dwyrain o'r nythfa heb eu meddiannu. Roedd cyfrifiadau metaboblogaeth Yerboston yn isel, gyda dim ond rhostiroedd Copybush a Shortlands yn ymddangos i fod â phoblogaeth iach (er efallai bod Yerboston Tops, gyda 15 gwe, yn dangos arwyddion o adferiad).

Mae nythfeydd Keeston-Tiers Cross a Thyddewi'n parhau i achosi pryder gan mai dim ond un oedolyn a gofnodwyd rhyngddynt yn 2015. Ar y cyfan nid oes gan safleoedd Keeston a Thyddewi ddigon o ardaloedd o gynefin addas i gynnal poblogaethau hyfyw o Frith y Gors. Mae poblogaethau bychain yn debygol o ailymddangos yn achlysurol dros y 5-10 mlynedd nesaf, ond credir bod y ddwy fetaboblogaeth yn debygol ddiflannu yn y dyfodol agos. Yn ôl pob tebyg, gallai'r holl safleoedd o fewn y metaboblogaethau hyn gynnal ardaloedd mwy o gynefinoedd addas petaent yn cael eu rheoli'n well. Byddai'r rhan fwyaf o safleoedd yn elwa o gyfundrefnau pori gwell, er y gallai fod angen llosgi a thorri, yn enwedig yn y safleoedd sydd angen eu hadfer. Mae'n bosib y gallai gwell rheolaeth achub y ddwy fetaboblogaeth. Os bydd y ddwy fetaboblogaeth yn diflannu, bydd y rhywogaeth wedi diflannu o orllewin Sir Benfro.

Mae'r dystiolaeth sydd ar gael mewn arolygon yn dangos bod maint poblogaeth brith y gors yn Sir Benfro, yn ôl pob tebyg, ar ei lefel uchaf ers dechrau cadw cofnodion. Fodd bynnag, mae'n debygol mai adlewyrchiad yw hyn o'r cynnydd yn yr ymdrech i gofnodi. Nid yw llawer o'r poblogaethau anghysbell yn ymddangos i fod yn

rhan o feta-boblogaethau hyfyw, cynaliadwy. Nid yw'r poblogaethau'n cael digon o gysylltiad â'i gilydd er mwyn sicrhau cyfnewid parhaus o unigolion rhwng safleoedd o fewn pob poblogaeth. Felly, ystyrir bod y statws boblogaeth mewn cyflwr gwael gyda'r duedd yn dirywio.

Cyflwr	Tuedd
Gwael	Dirywio

2.15 Ffyngau Glaswelltir

Ers cyhoeddi'r adroddiad Cyflwr Bywyd Gwyllt yn Sir Benfro yn 2011, mae'n gwybodaeth am ddsbarthiad ffyngau glaswelltir a phrif ganolfannau neu 'hotspots' ffyngau glaswelltir wedi cynyddu'n sylweddol o ganlyniad i'r ymdrech i'w cofnodi. Mae ardaloedd a lleoliadau newydd sy'n cynnal o leiaf dwy neu dair o rywogaethau wedi'u darganfod ac mae setiau data hirdymor yn cael eu datblygu ar gyfer y safleoedd hynny sydd eisoes yn wybyddus fel ardaloedd sy'n cynnal casgliad amrywiol o ffyngau glaswelltir. Yn ystod y cyfnod hwn, mae proffil cadwraeth ffyngau glaswelltir hefyd wedi'i godi e.e. trwy godi ymwybyddiaeth yn gyffredinol a thrwy gydnabod gofynion cadwraeth ffyngau glaswelltir yng nghynllun amaeth-amgylcheddol Glastir ac mewn mentrau rheoli tir lleol.

Fel y nodwyd yn adroddiad 2011, mae monitro a chofnodi ffyngau glaswelltir yn arbennig o heriol. Mae hyn yn bennaf oherwydd natur yr organebau eu hunain sy'n cynhyrchu ffrwythau'n anaml iawn a'n bod yn dibynnu ar dystiolaeth o bresenoldeb / absenoldeb y ffrwyth gan fod y rhan fwyaf o'r organeb ffwngaid yn cael ei guddio yn y pridd. Dealltwriaeth lled wael sydd gennym hyd heddiw o lawer o agweddau ar ecoleg ffyngau glaswelltir e.e. beth sy'n sbarduno datblygiad a golwg y ffrwythau. Mae'r grŵp hwn o ffyngau yn parhau i fod yn her o ran tacsonomeg ac adnabod yn y maes, problem sydd wedi'i dwysáu gan y gostyngiad mewn arbenigedd tacsonomig ar lefel Cymru a'r DU - ac felly ostyngiad yn y gefnogaeth i grwpiau a chofnodwyr lleol. Mae llawer o ardaloedd yn y Sir lle mae'n ymddangos bod cynefin addas ar gyfer ffyngau glaswelltir e.e. ym Mynyddoedd y Preseli a rhannau o'r arfordir, sydd eto i'w hastudio. Felly, mae ein gwybodaeth am ddsbarthiad ffyngau glaswelltir yn y Sir yn dal i fod ymhell o fod yn gyflawn.

Er na allwn ddarparu datganiad pendant ar statws ffyngau glaswelltir yn Sir Benfro, mae cyfuniad o astudiaethau blynyddol o safleoedd unigol ynghyd â'r ffaith ein bod yn dal i ddarganfod safleoedd ffyngau glaswelltir newydd yn awgrymu na fu unrhyw gollodion sylweddol o safbwynt y glaswelltir a'u cynefinoedd cysylltiedig ers 2011. Ni ellir diystyru'r posibilrwydd bod dirywiad mewn rhai safleoedd e.e. o ganlyniad i newidiadau bychain yn strwythur neu gemeg y pridd, e.e. mewn mynwentydd. Fodd bynnag ar y cyfan, mae'r data'n awgrymu bod y sefyllfa, yn ôl pob tebyg, yn sefydlog a bod Sir Benfro'n dal i gynnal casgliad cyfoethog ac amrywiol o ffyngau glaswelltir.

Mae bygythiadau i ffyngau glaswelltir yn dal i gynnwys colli cynefinoedd yn llwyr e.e. o ganlyniad i ymyrraeth ffisegol â phriddoedd; dinistrio glaswelltir addas a'r cynefinoedd cysylltiedig; prysgwydd neu redyn yn gordyfu'n wyllt; a dirywiad o ganlyniad i'r defnydd o faetholion. Yr allwedd i iechyd ffyngau glaswelltir yn y dyfodol, cyn belled ag y bod hynny'n bosibl, yw sicrhau bod rheolwyr tir/safle yn ystyried eu gofynion cadwraethol.

Cyflwr	Tuedd
Da	
	Sefydlog

2.16 Cudyll Coch

Mae niferoedd y cudyll coch (*Falco tinnunculus*) yn y Sir wedi dirywio ac mae adroddiad monitro yn 2012 yn awgrymu'u bod ar eu lefel isaf ers 1894. Mae llawer o'r dirywiad yn cael ei briodoli i gollu cynefin magu addas oherwydd newidiadau mewn arferion ffermio, ond mae ffactorau eraill yn cyfrannu hefyd. Fe ymddengys bod cynhyrchiant digonol i gynnal poblogaeth nythu gref, ond bod llawer o safleoedd magu llwyddiannus yn wag yn y blynyddoedd dilynol. Dengys hyd fod naill ai'r nifer o oedolion sy'n goroesi rhwng tymhorau bridio yn rhy isel, neu fod recriwtio'n annigonol o ganlyniad i oroesiad isel adar yn ystod eu gaeaf cyntaf ar ôl hedeg y nyth - neu efallai'r ddau. Mae goroesiad isel gaeafau cyntaf yn debygol o fod, unwaith eto, oherwydd newidiadau mewn arferion ffermio sy'n gostwng ansawdd porthiant y tirwedd â'r. Dengys tracio radio nad yw'r cudyll coch yn gwneud unrhyw ddefnydd o dir pori wedi'i wella ar wahân i hedfan drosto wrth chwilio am laswelltir garw / rhostir i fwydo.

Ni ellir diystyru ysglyfaethu fel achos y goroesiad isel dros y gaeaf neu wedi i'r cywion hedeg, ond yn ystod y tymor nythu nid yw'n ymddangos i fod yn broblem arwyddocaol.

Gall fod cystadleuaeth am safleoedd nythu mewn ardaloedd mewndirol a gall darparu safleoedd nythu artiffisial helpu mewn rhai safleoedd, ond credir nad yw cystadleuaeth am safle nythu yn ffactor pwysig yng ngostyngiad yn y boblogaeth. Yn 2012, chwe bocs nythu a feddiannwyd allan o'r 62 o flychau nythu a osodwyd mewn cynefinoedd addas ar draws y Sir. Hyd nes i'r ffactorau eraill gael eu deall a'u datrys, yna ni fydd poblogaeth y cudyll coch yn cynyddu'n sylweddol o ganlyniad i ddarparu safleoedd nythu artiffisial.

Mae'r cudyll coch yn awr ar restr goch yng Nghymru ond fel gyda phob rhywogaeth o'r fath, ychydig iawn o arian sydd ar gael ar gyfer ymchwil / monitro / cadwraeth ymarferol penodol, ac o'r herwydd efallai y gellir disgwyl gostyngiadau pellach.

Gellir darllen yr adroddiad monitro llawn 2012 yma:

<http://static1.1.sqspcdn.com/static/f/576237/23457042/1378459167090/kestrel+report+final.pdf?token=TMtCQei4A0T7dhBuLNxItFhWjBo%3D> . Bwriedir cynnal arolwg dilynol yn 2016.

Cyflwr	Tuedd
	Diffyg Data
Gwael	

2.17 Clogwyni a llethrau arfordirol

Ledled Cymru credir bod ansawdd y llethrau arfordirol yn dirywio. Yn Sir Benfro ystyrir bod y mwyafrif o'r cynefinoedd arfordirol SoDdGA yn gwella o gyflwr gwael. Yn ystod y blynyddoedd diwethaf, mae rhai ardaloedd o gynefin llethr arfordirol wedi dechrau gwella o ganlyniad i reoli cadarnhaol gan asiantaethau cadwraeth a thirfeddianwyr. Fodd bynnag, mae angen llawer o waith pellach ar lawer o'r arfordir i gynorthwyo'r adferiad a sicrhau bod cynefinoedd yn cael eu sefydlogi.

Mae rhannau o'r llethrau arfordirol a gydnabyddir fel rhai anymarferol i'w rheoli (ardaloedd serth, cul a darnau gwylltion) yn cael ychydig iawn o ymyrraeth ac yn cael eu gadael yn wyllt i brosesau natur.

Bygythiadau sy'n effeithio ar statws:

- Y prif fygythiad i gyflwr y llethrau arfordirol yw pori annigonol.
- Aflonyddu ac erydu oherwydd mynediad cyhoeddus a hamdden.
- Datblygiad arfordirol a newidiadau mewn defnydd tir gan gynnwys strwythurau amddiffyn yr arfordir.
- Dwysáu neu roi'r gorau dir amaeth.
- Digwyddiadau hinsoddol eithafol megis pridd a chlogwyni'n ansefydlogi ac erydu, llosg halen ar ôl stormydd, newid natur dymhorol twf llystyfiant a thwf llystyfiant yn cyflymu.

Mae rheolaeth Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro (APCAP), yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol (YG), y Weinyddiaeth Amddiffyn (MoD) a CNC wedi cael effaith gadarnhaol ar gynefinoedd llethr arfordirol. Mae cynlluniau pori, clirio detholus a llosgi ardaloedd prysgwydd yn parhau i gael eu rhoi ar waith er mwyn gwella'r ardaloedd hyn ymhellach.

Felly, mae cyflwr clogwyni a llethrau arfordirol Sir Benfro yn amrywio, gyda gwelliant araf yn gyffredinol. Mae nifer o safleoedd, fodd bynnag, sy'n parhau i fod angen trefn bori gynyddol ac amrywiol ynghyd â rhagor o docio a rheoli prysgwydd.

Gellir cael mwy o wybodaeth ar wefan APCAP yma:

<http://www.pembrokeshirecoast.org.uk/default.asp?pid=145&LangID=2> . Gweler y Cynllun Gweithredu Cynefinoedd Arfordirol yma: <http://ukbars.defra.gov.uk/project/show/36391> . Gallwch wirfoddoli gyda phartion gwaith yr YG i wneud gwaith rheoli ymarferol ar gynefinoedd arfordirol: www.nationaltrust.org.uk <<http://www.nationaltrust.org.uk>>

Cyflwr	Tuedd
	Gwella
Cymedrol	

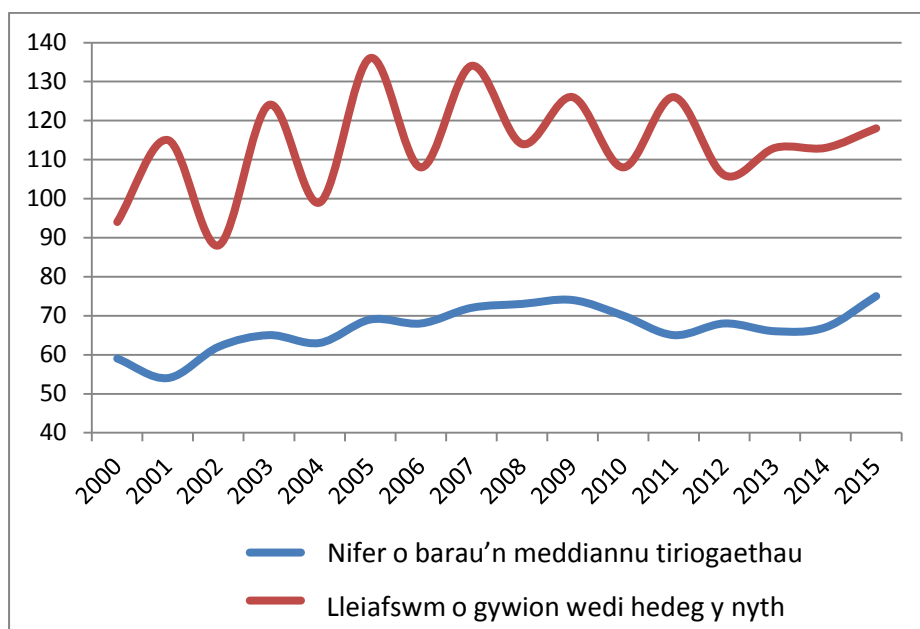
2.18 Brân goesgoch

Er bod gennym wybodaeth weddol am boblogaeth fagu'r frân goesgoch (*Pyrrhocorax pyrrhocorax*), mae bylchau yn ein dealltwriaeth o agweddau ar ecoleg a gofynion cadwraeth y rhywogaeth eiconig hon. Mae ein gwybodaeth yn brin ac yn prysur ddyddio (o raglen lliw-fodrwyo gynharach) am oroesiad ar ôl hedeg y nyth, gwasgariad ar ôl magu a recriwtio i'r boblogaeth nythu. Dylid cadw'r ffactorau hyn mewn cof wrth ystyried yr adolygiad hwn.

Mae dosbarthiad y tiriogaethau meddiannu a safleoedd nythu, sy'n gyfyngedig i arfordir agored yn y Parc Cenedlaethol, wedi aros yn ddigyfnewid, i gryn raddau, ers adroddiad 2011. Mae penrhynnau Castellmartin a Thyddewi, ynghyd ag ynysoedd Dewi, Sgogwm a Sgomer yn parhau i gynnal cyfran sylweddol o'r boblogaeth nythu.

Rhwng 2000 a 2014, mae nifer y parau sy'n meddiannu'r tiriogaethau yn y Parc Cenedlaethol wedi amrywio rhwng 54 a 74. Yn 2015 cynyddodd hyn i 75 (**Ffigur 3**). Credir bod y duedd gynyddol hon ym maint y boblogaeth fagu oherwydd bod y dychweliad i aeafau mwyn ar ôl gaeafau oer 2009/10 a 2010/11 wedi arwain at well goroesiad dros y gaeaf a gwell recriwtio parau newydd i'r boblogaeth nythu. Bu cynnydd bychan ond cyson mewn cynhyrchiant ers 2012 (**Ffigur 3**) er bod y lleiafswm o gywion y gwyddys eu bod wedi hedeg y nyth bob blwyddyn wedi bod llawer is na'r uchafbwyntiau mewn cynhyrchiant a gofnodwyd yn ystod y degawd blaenorol.

Ffigur 3: Meddiannaeth tiriogaeth a llwyddiant magu'r frân goesgoch yn Sir Benfro 2000 i 2015

Credir bod gwelliannau, o ran graddau ac ansawdd cynefinoedd bwydo ar yr arfordir yn sgil pori cadwraethol a rheoli cynefinoedd eraill ar gyfer y frân goesgoch gan bartneriaid cadwraeth, tiffeddianwyr preifat a ffermwyr, wedi cael dylanwad mawr ar y duedd bresennol. Mae rheoli (trwy godau ymddygiad gwirfoddol) gweithgareddau hamdden er mwyn osgoi tarfu ar safleoedd nythu hefyd wedi bod yn fuddiol i barau / safleoedd unigol.

Yn ogystal â'r heriau o gynnal gwyliadwriaeth sylfaenol o frain coesgoch sy'n nythu yn Sir Benfro, mae angen ymestyn ein gwybodaeth am ddeinameg a strwythur poblogaethau er mwyn deall eu gofynion cadwraeth yn well. Mae materion newydd sydd angen eu hymchwilio'n cynnwys amrywiaeth enetig isel y boblogaeth, yn ôl pob golwg a chystadleuaeth rhyngbenodol posibl e.e. rhwng y frân goesgoch, y jac-y-do a'r ydfran - yn enwedig am adnoddau bwyd.

Bydd ffactorau naturiol fel erydiad arfordirol yn parhau i effeithio ar argaeledd safleoedd nythu addas. Bydd rheoli tir, gan gynnwys rheoli'r rhyngwyneb cadwraeth natur / hamdden, hefyd yn parhau i chwarae rhan hanfodol yn nyfodol brain coesgoch fel rhywogaeth nythu yn y Sir. Fodd bynnag, efallai mai'r ffactor "anhysbys", mwyaf yw'r newid hirdymor yn yr hinsawdd a fydd yn her sylweddol i wydnwch y boblogaeth leol.

Gellir y Cynllun Gweithredu Rhywogaeth ar gyfer y frân goesgoch, yma:

<http://ukbars.defra.gov.uk/project/show/36405>

Cyflwr	Tuedd
Cymedrol	Sefydlog

2.19 Adar Gwlyptir

Mae llawer o'r cynefinoedd bwydo o ansawdd da a'r ardaloedd clwydo llanw uchel yn systemau aberol Sir Benfro wedi'i dynodi fel SoDdGA ac ACA. Mae gwirfoddolwyr yn cydgorio ac yn gwylio adar y gwlyptir sy'n gaeafu yn Sir Benfro bob blwyddyn ers 1982. O ganlyniad i'r monitro hirdymor hwn gallwn gymharu data lleol gyda gweddill y wlad a barnu bod y mwyafrif o newidiadau yma yn Sir Benfro yn ymddangos i fod yn debyg i dueddiadau cenedlaethol¹¹.

Mae system aber y Daugleddau-Dyfrffordd Aberdaugleddau o bwysigrwydd rhyngwladol gan fod o leiaf 20,000 o adar gwlyptir yn gaeafu yno, gan gynnwys o leiaf draean o'r chwiwell a'r pibydd coeswyrdd a gyfrifwyd ar bob safle Arolwg Adar

¹¹ Haycock A (2013) A review of the status of wetland birds in the Milford Haven Waterway and Daugleddau Estuary. Adroddiad i Grŵp Gwyliadwriaeth Amgylcheddol Dyfrffordd Aberdaugleddau.

Grŵp Adar Sir Benfro (2007), Atlas of Breeding Birds in Pembrokeshire

Hodges J E (1992 – 2015) Daugleddau Estuary and Milford Haven Waterway: An annual surveillance of summer Shelduck populations. Adroddiadau mewnol i Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro.

Gwlyptir (AAG) yng Nghymru. Yn y gaeaf, yn unol â'r llanw, mae adar gwlyptir yn clwydo ac yn bwydo ym mron pob rhan o system y Daugleddau. Ardaloedd gyda fflatiau llaid neu forfa heli helaeth (e.e. Afon Penfro, Caeriw-Cresswell, Cleddau Wen) sydd â'r nifer fwyaf o adar. Mewn mannau eraill, mae aberoedd y Nyfer a'r Teifi'n bwysig, ynghyd â nifer o safleoedd dŵr croyw, gan gynnwys Llynnoedd Bosherton, Cors Castellmartin, a chronfeydd Bicton a Llys-y-frân (mae Llys-y-frân o bwysigrwydd cenedlaethol am y miloedd o wylanod cefnddu lleiaf sy'n clwydo yno yn ystod y gaeaf). Mae nifer fawr o gornchwiglod, cwtiaid aur a'r giach ar dir pori oddi wrth y gwlyptiroedd hefyd.

Mae'r nifer cyfartalog o adar a gofnodwyd ar aber y Daugleddau rhwng 2010 a 2015 yn is na'r niferoedd cyfartalog blaenorol. Mae niferoedd pibydd y mawn, hwyaden yr eithin a'r chwiwell i gyd wedi gostwng, er bod yr olaf wedi adfer rhywfaint. Mae mwy o'r pibydd coeswyrdd a'r rhostog gynffonddu yn aros drwy'r gaeaf, tra bo'r gylfinir bellach yn fwy niferus tra'n mudo nag yn ystod y gaeaf. Bu gostyngiad mawr yn niferoedd y crëyr bach o ganlyniad i'r tri gaeaf oer rhwng 2009 a 2013 ond ymddengys bod eu niferoedd yn cynyddu unwaith eto. Ymddengys bod niferoedd y gwyddau Canada wedi sefydlogi ar tua 600 o adar. Mewn mannau eraill yn Sir Benfro, e.e. aberoedd y Nanhyfer a'r Teifi, mae nifer y gwyddau Canada wedi cynyddu. Maent hefyd wedi cynyddu fel rhywogaeth nythu yma.

Yn Nyfrffordd Aberdaugleddau ac aber y Daugleddau mae'r rhan fwyaf o'r hwyaid yr eithin sy'n nythu yn Sir Benfro. Mae'r nifer a maint y nytheidiau'n amrywio o flwyddyn i flwyddyn, er bod y nifer o nytheidiau a gofnodwyd yn y deng mlynedd diwethaf wedi bod yn siomedig o isel.

Mae nifer yr adar gwlyptir sy'n ymweld â Sir Benfro yn amrywio yn ôl ystod o ffactorau allanol ac mae angen ystyried yr amrywiadau lleol mewn cyd-destun cenedlaethol. Mae'r statws yn Sir Benfro, felly, yn amrywio yn ôl y rhywogaeth sydd dan sylw. Mae'r dirywiad yn niferoedd pibydd y mawn, y gylfinir, y pibydd coesgoch, yr hwyaden wyllt, y corhwyaden a hwyaden yr eithin, a'r cynnydd yn niferoedd y crëyr bach a'r pibydd coeswyrdd yn Sir Benfro yn cyd-fynd â thueddiadau cenedlaethol. Mae'r gostyngiad diweddar yn niferoedd y chwiwell hefyd yn cyd-fynd â thueddiadau cenedlaethol. Credir bod y newidiadau hyn yn debygol o fod yn gysylltiedig â newidiadau yn yr hinsawdd, gyda llawer o rywogaethau ddim yn mynd cyn belled i'r de na'r gorllewin ag yr oeddent.

Mae'r wyach fach, gŵydd Canada a'r hwyaden wyllt wedi ehangu'u hystod magu ers canol y 1980au, gan fanteisio ar gronfeydd dyfrhau sydd bellach wedi sefydlu fel pyllau ac sy'n darparu safleoedd nythu addas.

Mae bygythiadau sy'n effeithio ar statws yn cynnwys:

- ysglyfaethu, sy'n effeithio ar adar yn nythu a gaeafu
- tywydd gwael yn ystod y cyfnod nythu sy'n effeithio ar oroesiad y cywion
- tarfu lleol gan bobl a chŵn sy'n effeithio ar adar yn nythu ac yn gaeafu.

Gallwch wirfoddoli ar gynllun WeBS neu gydag arolwg y British Trust for Ornithology. Cysylltwch ag Annie Haycock (annie@rushmoorphotos.co.uk).

Cyflwr	Tuedd
Cymedrol	Sefydlog

2.20 Fflatiau llaid

Ychydig iawn o wybodaeth fanwl ar safleoedd sydd ar gael, ar wahân i ACA Dyfrffordd Aberdaugleddau.

Disgrifir fflatiau llaid a fflatiau tywod ACAMForol Sir Benfro fel bod mewn cyflwr anffafriol, yn bennaf oherwydd ansawdd is-optimaidd y dŵr ac mae rhai rhannau o'r nodwedd wedi'u diraddio.

Mae lefelau'r halogyddion mewn gwaddodion yn dal yn uchel er gwaethaf gwelliannau mewn rheoli ffynonellau llygredd. Mae hyn yn bennaf o ganlyniad i weithgareddau hanesyddol, gan y gall y llygryddion hanesyddol hyn gael eu hail-gylchredeg o ganlyniad i aflonyddu gwaddod.

Mae amrywiaeth y gymunedol isfilodol wedi'i diraddio mewn rhai safleoedd ac yn cael ei nodweddu gan gynnydd mewn toreth o rywogaethau manteisgar ac amrywiaeth cymunedol is sy'n debygol o fod yn gysylltiedig â newidiadau anthropogenig, e.e. lefelau uwch o faetholion a chasglu abwyd amhriodol.

Mae casglu abwyd masnachol ac amhriodol hefyd yn bygwth cyflwr ffisegol fflatiau llaid. Gall gloddio am abwyd achosi i batrwm y gwaddod ar yr wyneb newid o fod yn arwyneb cynnil, eithaf gwastad i fod yn anwastad fel wyneb y lleuad. Mae'r broblem yn arbennig o ddwys yn y Gann ger Dale lle mae'r cyfoeth o rywogaethau unigol hefyd wedi gostwng. Mae cod ymddygiad gwirfoddol wedi'i ddatblygu gyda rhanddeiliaid lleol, gan gynnwys casglwyr abwyd ac yn cael ei dreialu (2015). Mae hyn yn ceisio cyfyngu ar y difrod a achosir gan gloddio trwy rannu'r traeth yn barthau cloddio a dim cloddio.

Mae lledaeniad pla'r algâu macro gwyrdd (dangosydd o gynnydd yn lefel y maeth) wedi cynyddu ac mewn rhai mannau mae'n mygu fflatiau llaid a morfeydd heli arloesol, yn gyfan gwbl e.e. *Salicornia* (Llyrllys) yn Sandy Haven a Cosheston Pill. Yn 2016 bydd Llywodraeth Cymru yn ymgynghori ar y posibilrwydd o ddynodi dalgylch Dyfrffordd Aberdaugleddau fel Parth Perygl Nitradau (PPN) a fydd yn rheoli taeniad nitrogen ar y tir.

Cyflwr	Tuedd
	Sefydlog
Gwael	

2.21 Wystrys brodorol

Yn Sir Benfro mae gwelyau'r wystrys (*Ostrea edulis*) bellach wedi'u cyfyngu i Ddyfrffordd Aberdaugleddau. Mae'n amheus p'un ai oes stociau digonol yn bodoli ar hyn o bryd i gynnal pysgota masnachol; nid oes yr un drwydded ar gyfer hel wystrys wedi'i chyhoeddi gan Lywodraeth Cymru ers 2011.

Ystyrir bod y boblogaeth o wystrys brodorol yn Sir Benfro yn lleihau. Cynhaliwyd arolygon gwaelodlin o wystrys yn Nyfrffordd Aberdaugleddau gan Gyngor Cefn Gwlad Cymru yn 2002 a Seasearch yn 2007/2010/2011. Yn 2010, defnyddiodd y Cyngor Cefn Gwlad gamera fideo tanddwr i nodi lleoliad gwelyau wystrys hanesyddol oddi Ystafbwl a Dinbych y Pysgod. Nododd yr arolwg hwn y gwelyau hanesyddol mewn mwy o fanylder nag oedd yn hysbys o'r blaen. Nid oes tystiolaeth glir o wystrys byw ar y ffilm fideo, a chadarnheir hyn gan nifer cyfyngedig o blymiadau gan Seasearch. Mae gwaith pellach yn 2011 (Woolmer et.al. (2011) a Pell (2011))¹² yn edrych yn fanylach ar rai ardaloedd o fewn y ddyfrffordd ac yn darparu gwybodaeth ddefnyddiol a syniadau ymarferol ar sut i adfer gwelyau wystrys brodorol lleol.

Mae bygythiadau sy'n effeithio ar statws yn cynnwys:

- y posibilrwydd o garthu masnachol ar yr wystrys brodorol.
- ansawdd dŵr ac argaeledd cynefin addas.
- *bonamia ostreae* (paraseit), sydd wedi bod yn bresennol ym mhoblogaeth y ddyfrffordd ers 2006. Gwyddys bod yr haint yn achosi marwolaethau mewn poblogaethau wystrys, er ei bod yn bosibl y gallant wrthsefyll yr haint dros gyfnod o amser.
- Cystadleuaeth oddi wrth wystrysen y Môr Tawel *Crassostrea gigas*¹³ anfredol ac ymlediad brenigen yr wystrys, anfredol (*Crepidula fornicata*) sydd yn gyffredin yn y ddyfrffordd.

Mae rheolaeth ACA Morol Sir Benfro yn mynd i'r afael â materion sy'n berthnasol i'r wystrys brodorol e.e. pysgota ac ansawdd dŵr. Bwriedir cynnal astudiaeth¹⁴ i barhau â'r gwaith a wnaed yn 2011, ac i gasglu'r wybodaeth ddiweddaraf am statws gyfredol yr wystrys mewn ychydig o leoliadau penodol yn y ddyfrffordd, yn 2016-17. Y gobaith yw y bydd hyn yn arwain at adfer wystrys brodorol o fewn dyfrffordd Aberdaugleddau yn y dyfodol.

---

¹² Woolmer, A.P., Syvret, M. & FitzGerald A., 2011. Restoration of Native Oyster, *Ostrea edulis*, in South Wales: Options and Approaches. CCW Contract Science Report No: 960, 93 pp. a Pell, N., 2011. An investigation of the Native Oyster, *Ostrea edulis* (Linnaeus, 1758) at Milford Haven, Pembrokeshire. M.Sc.Prifysgol Aberystwyth

¹³ Gweler adroddiadau monitor blynyddol Parth Cadwraeth Morol Sgomer, yma:

<https://naturalresources.wales/conservation-biodiversity-and-wildlife/find-protected-areas-of-land-and-seas/skomer-marine-conservation-zone/?lang=cy>

¹⁴ Prosiect Adfywio Wystrys Brodorol Aberdaugleddau - Cam Un (statws a gwybodaeth ymarferol gyfredol). Prosiect a ariennir gan CNC ac a arweinir gan Gymdeithas Pysgotwyr Pysgod Cregyn Gorllewin Cymru Cyf

Mae mwy o wybodaeth am wystrys brodorol i'w chael yma:

<http://www.marlin.ac.uk/species/detail/1146>

Mae Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth Lleol ar gyfer y rhywogaeth hon yn cael ei adolygu ac unwaith y bydd yn gyflawn bydd yn cael i gyhoeddi yma:

<http://ukbars.defra.gov.uk/project/show/36376>

Cyflwr	Tuedd
Gwael	Dirywio

2.22 Môr-wyntyll pinc

Mae'r môr-wyntyll pinc (*Eunicella verrucosa*) yn heidiau o bolypau bach iawn, sy'n byw mewn cynefinoedd ar wely'r môr megis caeau clogfaen, swbstradau creigiog a llongdrylliadau. Sir Benfro yw'r unig leoliad yng Nghymru i gynnal heidiau o'r môr-wyntyll pinc a dyma boblogaeth hysbys fwyaf gogleddol y DU. Mae hwn yn un o'r ychydig rywogaethau morol sydd hefyd yn rhywogaeth Cynllun Gweithredu Bioamrywiaeth y DU.

Mae'r niferoedd mwyaf o fôr-wyntyllod pinc yn lleol i'w cael ym Mharth Cadwraeth Morol Sgomer lle maent yn cael eu monitro'n flynyddol ers 1994¹⁵. Dengys y monitro bod y gyfradd recriwtio ar lefel is na chyfradd y golled ac felly ystyrir bod y boblogaeth yn dirywio. Mae cyflwr y môr-wyntyll yn gymedrol, ar sail asesiadau blynyddol o necrosis y meinwe, y niferoedd sy'n cael eu darganfod mewn clymau, a difrod.

Mae Seasearch¹⁶ hefyd yn cofnodi achosion o weld y rhywogaethau yn ystod arolygon plymio yn Sir Benfro ac mae hyn yn darparu cofnodion ychwanegol o'u dosbarthiad. Fodd bynnag, nid oes newidiadau hysbys mewn dosbarthiad ers 2011. Mae'r cofnod mwyaf gogleddol o'r fôr-wyntyll binc oddi ar Bencaer.

Credir mai'r prif reswm am y golled yw difrod ffisegol iddynt yn sgîl ddod i gysylltiad â llinellau potio rhwng cewyll cimychiaid. Ar hyn o bryd nid oes unrhyw reoli ar waith i atal neu leihau hyn ac felly mae'n parhau i fod yn fygythiad sylweddol i boblogaeth leol y rhywogaeth hon.

Cyflwr	Tuedd
Cymedrol	
	Dirywio

¹⁵ Gwelir adroddiadau monitro blynyddol Parth Cadwraeth Morol Sgomer, yma:

<https://naturalresources.wales/conservation-biodiversity-and-wildlife/find-protected-areas-of-land-and-seas/skomer-marine-conservation-zone/?lang=cy>

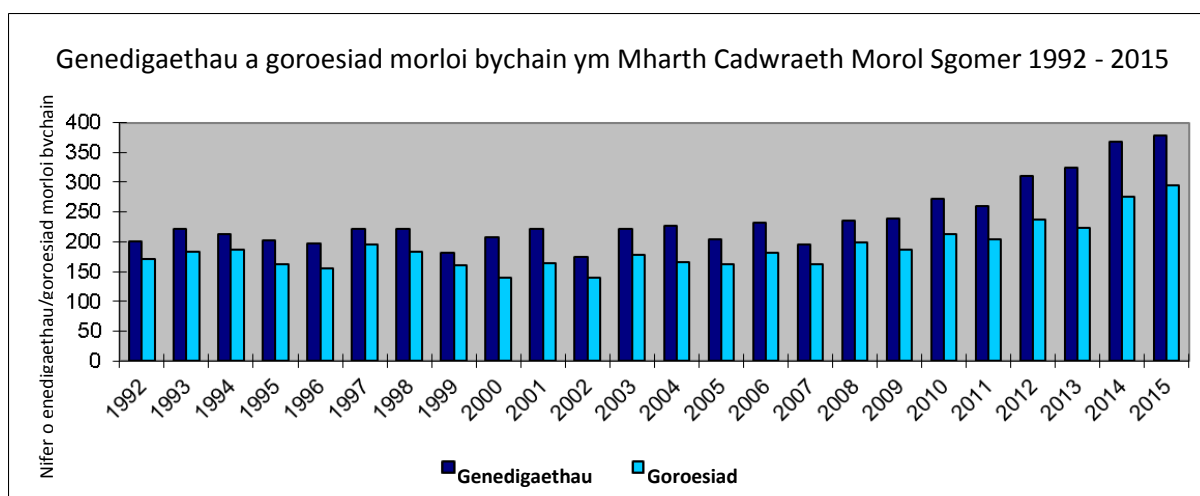
¹⁶ Gwelir manylion am Seasearch a mentrau cadwraeth morol eraill yma: <http://www.wmmc.org.uk>

2.23 Morlo llwyd yr Iwerydd

Mae poblogaeth fridio morlo llwyd Cymru (*Halichoerus grypus*) yn ffurfio tua 3.3% o boblogaeth y DU neu 2.7% o boblogaeth Ewrop. Ar arfordir Sir Benfro mae'r brif nythfa yng Nghymru a dyma'r nythfa fwyaf deheuol yn Ewrop o unrhyw faint sylweddol. Mae'r casgliadau mwyaf io forloi 'w cael ar draethau anghysbell ac ynysoedd. Mae morloi llwyd i'w gweld o amgylch arfordir Sir Benfro, ac ar ynysoedd trwy gydol y flwyddyn. Yn ystod y tymor geni a magu (rhwng Awst a Thachwedd) mae'r morloi i'w gweld yn bennaf o gwmpas y safleoedd magu.

Mae genedigaethau a goroesiad y morloi bychain yn cael eu monitro'n flynyddol ym Mharth Cadwraeth Morol (PCM) Sgomer a hefyd ar ddetholiad o safleoedd ar Ynys Dewi ac ar arfordiroedd gogledd a de Sir Benfro. Mae genedigaethau ym PCM Sgomer wedi dangos tuedd gynyddol ac mae'r ganran o forloi bychain sy'n goroesi wedi bod yn sefydlog; mae'r duedd hon hefyd wedi'i chofnodi mewn safleoedd monitro eraill. Mae cyflwr y boblogaeth morloi llwyd yn Sir Benfro yn cael ei hystyried i fod yn dda ar hyn o bryd. Mae rhagor o waith wedi'i wneud yn ystod y blynyddoedd diwethaf ar adnabod morloi o ffotograffau a dylai'r gwaith hwn ddarparu gwybodaeth ddefnyddiol am symudiadau morloi ym Môr Iwerddon a thu hwnt. Credir bod ffynonellau bwyd da, dyfroedd glân, ac argaeledd cynefinoedd addas yn helpu i gynnal poblogaeth iach.

Ffigur 4: Genedigaethau a goroesiad morloi bychain ym Mharth Cadwraeth Morol Sgomer, 1992 - 2015

Mae'r bygythiadau i boblogaethau'r Morlo Llwyd yn aros yn ddigyfnawid i gryn raddau. Fodd bynnag, mae Grŵp Siarter Awyr Agored Sir Benfro a Chod Morol Sir Benfro wedi gwneud cyfraniadau sylweddol tuag at leihau'r aflonyddwch o gyfeiriad gweithgareddau hamdden a masnachol¹⁷.

¹⁷ Gwelir gwybodaeth am Grŵp Siarter Awyr Agored Sir Benfro yma: <http://www.pembrokeshireoutdoors.org.uk>
a'r Cod Morol yma: <http://www.pembrokeshiremarinecode.org.uk>

Cyflwr	Tuedd
Da	Gwella

3.0 Canlyniadau a thrafodaeth

Mae'r mwyafrif (70%) o rywogaethau a chynefinoedd a aseswyd yn yr adroddiad hwn yn cael eu hystyried i fod mewn cyflwr gwael neu gymedrol ac felly maent yn is-optimadd. Dim ond tri (13%) sy'n cael eu hystyried ar hyn o bryd i fod mewn cyflwr da. Mae diffyg data digonol ar bedwar o'r nodweddion a drafodwyd (17%) er mwyn asesu'u cyflwr presennol.

Fodd bynnag, mae targedau ar gyfer cadwraeth bioamrywiaeth yn tueddu i ganolbwyntio ar duedd yn hytrach na statws bresennol. Y targed yng Nghonfensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Amrywiaeth Biolegol¹⁸ yw atal y dirywiad mewn bioamrywiaeth erbyn 2020 (ac yna gwrthdroi'r dirywiad). Mae Deddf yr Amgylchedd (Cymru) (2016) (y cyfeirir ati yma fel Deddf yr Amgylchedd)¹⁹ yn ymgorffori Confensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Amrywiaeth Biolegol mewn deddfwriaeth ddomestig, gan osod rhagor o ddyletswyddau ar gyffwrdd cyhoeddus i nid yn unig ystyried bioamrywiaeth, ond i 'gynnal a gwella' ac i 'hyrwyddo cydnerthed ecosystemau'.

Dengys yr asesiad o dueddiadau diweddar fod 13 o'r 23 o gynefinoedd a rhywogaethau a aseswyd (57%) yn cael eu hystyried i fod yn sefydlog neu'n gwella (wyth [35%] yn sefydlog a phump [22%] yn gwella) a gellid dweud eu bod yn cyrraedd targed y Cenhedloedd Unedig o atal y dirywiad mewn bioamrywiaeth erbyn 2020 a'r targed domestig o gynnal bioamrywiaeth. Mae saith o nodweddion (30%) yn dal i fod yn dirywio ac mae tri arall (13%) nad oes digon o ddata i asesu tueddiadau. Gan fod nifer y nodweddion a aseswyd eu bod yn dirywio yn fwy na'r nifer a aseswyd eu bod yn gwella, gellid dweud bod y duedd gyffredinol yn dal i gael ei hystyried i fod ar i lawr. Yn ogystal, mae'n rhaid i'r asesiad o duedd gael ei ystyried yng nghydestun statws presennol. Mae tuedd sefydlog ar gyfer poblogaeth mewn cyflwr da yn ganlyniad cadarnhaol ond nid yw tuedd sefydlog mewn poblogaeth yr ystyrir ei fod mewn cyflwr gwael, yr un modd. Mae 8 (35%) o'r cynefinoedd neu rywogaethau a aseswyd i fod yn dirywio, neu'n sefydlog, mewn cyflwr gwael, ac mae'r rhain yn parhau i beri pryder.

Mae peth newyddion da. Mae poblogaeth y morloi llwyd yn cael ei asesu i fod mewn cyflwr da gyda thuedd o wella. Mae dyfrgwn a ffyngau glaswelltir yn cael eu hasesu i fod mewn cyflwr da, ac yn sefydlog. Mae'r coetir derw, y cynefinoedd dŵr croyw a'r

¹⁸ Manylion ar Gonfensiwn y Cenhedloedd Unedig ar Amrywiaeth Biolegol i'w gweld yma: <https://www.cbd.int/intro/default.shtml>

¹⁹ Manylion Deddf yr Amgylchedd (Cymru) (2016) i'w gweld yma: <http://gov.wales/topics/environmentcountryside/consmanagement/natural-resources-management/environment-act/?skip=1&lang=cy>

clogwyni a llethrau arfordirol a aseswyd yn gymedrol, gyda'u cyflwr yn gwella. Mae pump o'r 23 o nodweddion a aseswyd (22%) yn gwella, ac felly gellid dweud eu bod yn cyfrannu at darged y Cenhedloedd Unedig o wrthdroi'r dirywiad a'r targed domestig o wella bioamrywiaeth. Maent i gyd wedi bod yn destun ymdrech gadwraethol sylweddol a pharhaus.

Ystyrir nad oes digon o ddata ar gyfer chwech o'r nodweddion (26%) er mwyn asesu cyflwr a / neu duedd. Mae hyn yn parhau i fod yn achos pryder ac yn adlewyrchu prinder adnoddau yn y sector cadwraeth. Yn ogystal, mae'n debygol bod hyn yn adlewyrchu problem ehangach o ddiffyg data cadarn a chynhwysfawr. Os oes disgwyl i gyrff cyhoeddus adrodd yn gywir ar y symudiad tuag at dargedau cadwraeth bioamrywiaeth, bydd angen ymgymryd ag arolygon strwythuredig a systematig. Mae Deddf yr Amgylchedd yn galw am sylfaen dystiolaeth ehangach a gwell er mwyn cynyddu ein dealltwriaeth o'n hadnoddau naturiol; sut y maent yn gweithredu ac o'r manteision y maent yn eu darparu, drwy ystyried 'yr holl dystiolaeth berthnasol a chasglu dystiolaeth mewn perthynas â materion y ceir ansicrwydd yn eu cylch'.

Mae'r asesiadau sydd wedi'u cwblhau dim ond yn bosibl oherwydd arbenigedd naturiaethwyr lleol wrth ddehongli'r setiau data sydd ar gael a'u dealltwriaeth o'r sefyllfa ddeinamig yn y maes. Heb ddata cadarn ac arbenigedd lleol mae rheolaeth effeithiol o adnoddau naturiol yn anodd o safbwynt cynllunio a thystiolaeth. Mae rhai setiau data'n deillio o fonitro statudol gan gyrff cyhoeddus, ond mae llawer yn deillio o gryn ymdrech ac ymrwymiad gan wirfoddolwyr. Ni ddylid diystyru ymdrechion y gwirfoddolwyr hyn. Er enghraifft, dengys cipolwg ar adran gydnabyddiaeth yr adroddiad hwn nad yw dros draean o'r cyfranwyr arweiniol yn cael eu cyflogi gan asiantaethau sydd â dyletswyddau statudol am gadwraeth bioamrywiaeth. Mae llawer yn ymgynghorwyr ecolegol, gweithwyr trydydd sector neu naturiaethwyr arbenigol sy'n gweithredu'n breifat. Mae pob un ohonynt wedi rhoi o'u hamser a'u harbenigedd am ddim i Bartneriaeth Bioamrywiaeth Sir Benfro er mwyn ehangu'n dealltwriaeth o gyflwr y bywyd gwyllt yn ein Sir. Gyda'r fath ymrwymiad gwelwn felly bod adnoddau a fuddsoddir mewn cadwraeth yn aml yn cyflawni llawer mwy na'r disgwyl. Yn hanfodol, mae Deddf yr Amgylchedd yn gofyn i gyrff cyhoeddus i 'ystyried manteision a gwerth cynhenid adnoddau naturiol ac ecosystemau'. Er mai gwerth y gwasanaethau ecosystem sy'n aml yn gyrru agenda polisi cyhoeddus, eu gwerth **cynhenid** sy'n aml yn cymell y gwirfoddolwr.

Bwriad yr adroddiad hwn yw rhoi cipolwg ar rywogaethau a chynefinoedd a ddewiswyd, fel amcan-fesur o gyflwr bywyd gwyllt Sir Benfro yn absenoldeb data cynhwysfawr ar gyfer yr holl rywogaethau a chynefinoedd. Dylid cymryd gofal i sicrhau, wedi cyhoeddi'r adroddiad hwn, nad yw'r holl ymdrechion cadwraethol yn cael eu hanelu'n gyfan gwbl at y nodweddion a drafodir yma, gan y byddai hynny'n ystumio asesiadau'r dyfodol, a'u gwneud yn anghynrychioliadol o'r sefyllfa yn y cefn gwlad ehangach.

4.0 Casgliad

Er y cafwyd rhai llwyddiannau a bod rhai nodweddion yn awr yn gwella, mae'r rhan fwyaf o'r nodweddion a aseswyd mewn cyflwr gwael neu gymedrol ac mae'r duedd gyffredinol yn dal i ddirywio. Mae asesiad cywir o'r sefyllfa'n cael ei lesterio gan brinder data tymor hir, cadarn. Os yw Sir Benfro am chwarae'i rhan wrth geisio cyflawni ymrwymadau rhyngwladol y DU ar atal colli bioamrywiaeth a gwyrddroi'r dirywiad, bydd angen hyd yn oed rhagor o ymrwymiad parhaus i, a mwy o fuddsoddiad mewn prosiectau cadwraeth tymor hir a rhaglenni monitro.

Mae'r adroddiad hwn yn cwmpasu'r pum mlynedd cyn gweithredu deddfwriaeth newydd allweddol yng Nghymru sydd yn effeithio ar gadwraeth bioamrywiaeth. Os, yn ystod yr ychydig flynyddoedd nesaf, yw Deddf yr Amgylchedd (Cymru) a Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn llwyddo i 'brif ffrydio' cadwraeth bioamrywiaeth ac egwyddorion cynaladwyedd i mewn i fywyd cyhoeddus, yna fe fydd yn bosibl symud ymlaen ymhellach gydag amcanion cadwraeth.

5.0 Argymhellion

Gan fod y nodweddion a adroddir arnynt yma'n cael eu defnyddio fel amcan-fesur o gyflwr bywyd gwyllt yn y cyd-destun ehangach, ni wneir argymhellion penodol ar gyfer nodweddion unigol yn yr adroddiad hwn. Mae cynllun gweithredu cynefin neu rywogaeth lleol yn bodoli ar gyfer llawer o'r nodweddion a aseswyd, sy'n nodi bygythiadau hysbys ac yn gwneud argymhellion rheoli penodol. Gwelir y cynlluniau gweithredu yma: <http://ukbars.defra.gov.uk/project/show/36376>

Gweler argymhellion cyffredinol isod:

- Mae angen mwy o adnoddau ar gyfer gweithredu cydlynus i warchod a gwella bioamrywiaeth. Yn aml nid yn unig faint o adnoddau, ond sicrwydd adnoddau sy'n bwysig gan fod llawer o brosiectau cadwraeth o reidrwydd yn rai hirdymor.
- Dylid annog casglu setiau data hirdymor, cadarn ar amrywiaeth o nodweddion i gynorthwyo wrth gynllunio gwaith cadwraeth, asesu effeithiolrwydd camau gweithredu ac adrodd ar ganlyniadau.
- Ni ddylid canolbwyntio ymdrechion cadwraethol ar y nodweddion a drafodir yma yn unig gan y byddai hynny'n ystumio canlyniadau adroddiadau'r dyfodol a ddylai fod yn adlewyrchu'r sefyllfa ehangach.
- Mae cynnal rhyngwyneb rhwng gwirfoddolwyr a chyrff statudol yn helpu i sicrhau bod y wybodaeth a'r profiad gorau ar gael yn ystod y broses o wneud penderfyniadau ac i arwain ymdrechion gwirfoddolwyr, a sicrhau'r canlyniadau gorau posibl am yr adnoddau sydd ar gael. Dylai rhyngwyneb o'r fath gael ei gynnal.

6.0 Cydnabyddiaeth

Mae diolch yn ddyledus i holl aelodau Partneriaeth Bioamrywiaeth Sir Benfro – mae'u gwaith yn cyfrannu at warchod a gwella bioamrywiaeth ac at ein dealltwriaeth o'i statws a'i dueddiadau. Ond, dylid diolch arbennig i'r sawl a restrir yn **Nhabl 2**, isod, a gymerodd yr awenau wrth ddisgrifio ac asesu'r gwahanol gynefinoedd a rhywogaethau a drafodir yr adroddiad hwn.

Tabl 2: Prif gyfranwyr yr adroddiad

Enw	Adran
Blaise Bullimore, Grŵp Gwyliadwriaeth Amgylcheddol Dyfrffordd Aberdaugleddau	Wystrys brodorol; Morlo llwyd; Môr-wyntyll pinc
Anne Bunker, Uwch Swyddog Cadwraeth Morol - Cyfoeth Naturiol Cymru	Wystrys brodorol; Morlo llwyd; Môr-wyntyll pinc
Sue Burton, Swyddog ACA Morol Sir Benfro	Wystrys brodorol; Morlo llwyd; Môr-wyntyll pinc
Mary Chadwick, Uwch Swyddog Cadwraeth – Cyfoeth Naturiol Cymru	Ystlumod; Pathew cyll; Coetir Derw
Kate Collins, Uwch Swyddog Bioamrywiaeth Technegol - Cyfoeth Naturiol Cymru	Pyllau a llynnoedd; Afonydd, ffrydiau a ffosydd
Stephen Evans, Cofnodydd Sirol Cymdeithas Fotanegol Ynysoedd Prydain	Crafanc trillob
David Harries, Cofnodydd Sirol Ffyngau	Ffyngau glaswelltir
Annie Haycock, Naturiaethwr (Cyd-gysylltydd WeBS)	Adar Gwlyptir
Bob Haycock, Adarydd (Grŵp Adar Sir Benfro a chynrychiolydd y BTO)	Brân goesgoch; Adar tir fferm
Jane Hodges, Ecolegydd	Brân goesgoch; Ffyngau glaswelltir
Jon Hudson, Uwch Swyddog Cadwraeth - Cyfoeth Naturiol Cymru	Mursen y de; Brith y gors; Rhostir; Clogwyni a llethrau arfordirol
Paddy Jenks, Ecolegydd	Cudyll Coch
Chris Lawrence, Uwch Swyddog Cadwraeth - Cyfoeth Naturiol Cymru	Fflatiau llaid; Dyfrgwn
Geoff Liles, The Otter Consultancy	Dyfrgwn
Kate Lock, Swyddog Cadwraeth y Môr - Cyfoeth Naturiol Cymru	Morlo llwyd; Wystrys brodorol; Môr-wyntyll pinc
Sarah Mellor, Swyddog Bioamrywiaeth – Awdurdod Parc Cenedlaethol Arfordir Penfro	Ymylon tir â; Glaswelltir
Bob Phillips, Swyddog yr Amgylchedd - Cyfoeth Naturiol Cymru	Pyllau a llynnoedd; Afonydd, ffrydiau a ffosydd
Trevor Theobald, Swyddog Bioamrywiaeth – Cyngor Sir Penfro	Ffyngau glaswelltir; Cloddiau
Andrew Tuddenham, Rheolwr Gogledd Penfro – Yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol	Rhostir